

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİGMUND FREUD'DA ORTAK YAŞAMIN KÖKENİ
VE SONUÇLARI**

**YUSUF HALBİLİR
197B3004**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. NİYAZİ KAHVECİ**

**İSTANBUL
2022**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİGMUND FREUD'DA ORTAK YAŞAMIN
KÖKENİ VE SONUÇLARI**

**YUSUF HALBİLİR
197B3004
ORCID NO: 0000-0001-8136-1147**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. NİYAZİ KAHVECİ**

**İSTANBUL
2022**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİGMUND FREUD'DA ORTAK YAŞAMIN
KÖKENİ VE SONUÇLARI**

**YUSUF HALBİLİR
197B3004**

Tezin Savunulduğu Tarih: 13.06.2022

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Niyazi KAHVECİ

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ali ÇAKSU

Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR

**İSTANBUL
HAZİRAN 2022**

ÖZ

SİGMUND FREUD'DA ORTAK YAŞAMIN KÖKENİ VE SONUÇLARI

Yusuf Halbilir

Haziran, 2022

İnsanların bir arada yaşaması ve toplumsal bir organizasyon oluşturması anlamını içeren *ortak yaşam*, felsefe disiplini içerisinde genellikle siyaset felsefesi disiplininin *toplum sözleşmesi* ve kültür felsefesi disiplininin *insan doğası* başlıkları altında ele alınmıştır. Sigmund Freud, ortak yaşamın kökeninde ailenin bulunduğunu iddia etmiştir. Bu düşünceye göre insan bireyleri arasındaki ortak yaşam, tarih öncesi dönemlerde ilk kez aile ile birlikte ortaya çıkmıştır. Freud, insan bireyleri arasındaki ortak yaşamın çözümlenmesi ve sonuçlarının anlaşılması için psikoloji ve beşeri bilimlerin büyük bir öneme sahip olduğunu düşünmüş ve araştırmalarında onlardan sıklıkla yararlanmıştı.

Freud'a göre insan, *benlik içgüdüleri* ve *cinsel içgüdüleri* olmak üzere iki temel içgüdü türüne sahiptir. Doğa durumunda insan bireyleri, arzu nesnelere kültürel bir engelleme olmaksızın yönelmektedir. Bu durumda onları engelleyen şey, doğal güçler ve doğanın getirdiği zorluklardır. Ancak ortak yaşamın ortaya çıkması, insan arzularının ve eylemlerinin toplum tarafından kısıtlanmasını ve bireylerin kendileri tarafından bastırılmasını zorunlu kılmıştır. Zira temel içgüdülerden doğan arzular tüm insanlarda ortaktır. Buna karşın arzu nesnelere sınırlıdır. Bu nedenle insan bireylerinin arzuları çatışma yaratmaktadır. Çatışmaların önlenmesi ve ortak yaşamın devam etmesi için insan arzularının saldırganca olan ve çatışmaya yol açan bölümünün kısıtlanması ve bastırılması zorunludur. Bu kısıtlama ve bastırma durumu insanın haz arayan doğası açısından ortak yaşamın olumsuz sonucudur. Bununla birlikte ortak yaşamın getirdiği olumlu sonuç ise güvenlidir. İnsanlar, ortak yaşamın sağladığı güvenlik ile doğanın yıkıcı güçlerine karşı oldukça büyük bir kazanım elde etmişlerdir.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız Sigmund Freud'un insan bireyleri arasında bulunan ortak yaşam hakkındaki düşüncelerini kültür felsefesi disiplindeki insan doğası ve siyaset felsefesi disiplindeki toplum sözleşmesi konuları açısından incelemektir. Bu çalışmada insanlar arasındaki ortak yaşam durumu Sigmund Freud özelinde ele alınacak, ortak yaşamın kökeninde bulunan *Oidipus karmaşası* ile *insan doğasının* ve ortak yaşamın doğurduğu sonuçlar olan *bastırma* ile *güvenliğin* Freud'un düşünceleri içerisindeki anlamı ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortak yaşam, İçgüdü, Bastırma

ABSTRACT

ORIGIN AND CONSEQUENCES OF SYMBIOSIS IN SIGMUND FREUD

Yusuf Halbilir

June, 2022

The term *symbiosis* which contains the meaning of people living together and forming a social organization is generally discussed under the title of *social contract* in the discipline of political philosophy and *human nature* in the discipline of philosophy of culture. Sigmund Freud claimed that the family is at the root of the symbiosis. According to this idea, the symbiosis between human individuals emerged for the first time with the institution of family in prehistoric times. Freud thought that psychology and humanities were of great importance in order to analyze the symbiosis between human individuals and to understand its consequences, and he often benefited from them in his research.

According to Freud, humans have two basic drives: the ego drives and the sexual drives. In the state of nature, human individuals tend towards the objects of desire without any cultural hindrance. In this case, the only thing preventing them are natural forces and the difficulties that nature brings. However, the emergence of the symbiosis necessitated the restriction of human desires and actions by society and the repression of those desires and actions by individuals themselves. Because the desires arising from the basic drives are common to all people; however the objects of desire are limited. For this reason, the desires of human individuals create conflict. For the prevention of conflicts and the continuation of the symbiosis, it is imperative that the aggressive and conflict-generating part of human desires is restrained and repressed. This restriction and repression is the negative result of the symbiosis for the pleasure-seeking human nature. However the positive result of the symbiosis is security. People have gained a great deal against the destructive forces of nature with the security provided by the symbiosis.

My purpose in this study is to examine Sigmund Freud's thoughts on the symbiosis between human individuals in terms of human nature in the discipline of philosophy of culture and social contract in the discipline of political philosophy. In this study, the symbiosis between human individuals will be discussed in the context of Sigmund Freud's works; *human nature* and *Oedipus complex* that are at the origin of the symbiosis, *repression* and *security* that are consequences of the symbiosis will be revealed.

Key Words: Symbiosis, Drive, Repression

ÖN SÖZ

Sigmund Freud'un kültürel bir varlık olan insana dair yapmış olduğu açıklama girişimleri yıllardır ilgimi çekmekteydi. Bu ilginin bir sonucu olarak, okuduğunuz tez ortaya çıktı.

Bu çalışmada Freud'un düşünceleri insanların toplumsal varoluşu ile sınırlandırılarak ele alınmıştır. Bu tez çalışmasının hazırlanmasında büyük katkıları bulunan ve beni yaptığım araştırmalarda destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Niyazi Kahveci'ye şükranlarımı sunarım.

İstanbul; Haziran, 2022

Yusuf Halbilir

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
2. ORTAK YAŞAM KAVRAMI	4
3. ORTAK YAŞAMIN KÖKENİ	11
3.1. İnsan Doğası.....	11
3.1.1. Toplum Sözleşmesi ve Ortak Yaşam	20
3.2. Oidipus Karmaşası	24
4. ORTAK YAŞAMIN SONUÇLARI	32
4.1. Bastırma	32
4.2. Güvenlik.....	38
5. SONUÇ	44
KAYNAKÇA	48

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
APA	: American Psychological Association
bkz	: Bakınız
c	: Cilt
ev	: Çevirmen
ed	: Editör
s	: Sayı

1. GİRİŞ

Sigmund Freud, psikoloji disiplini içerisindeki ana ekollerden biri olan psikanalitik ekolün kurucusudur. Psikanalitik psikolojinin sınırları içerisinde geliştirilmiş olan terapi teknikleri yüz yıldan uzun bir süredir kullanılmaktadır. Ancak psikanalitik yöntem yalnızca bir terapi yöntemi olmakla kalmamış, bizzat bu ekolün kurucusu olan Freud tarafından bir beşeri bilimler yöntemi olarak ikinci kez inşa edilmiştir. Bunun sonucunda Sigmund Freud, psikanalitik yöntemi hem insan bireylerinin iç dünyasını analiz etmek için hem de toplumların tinsel boyutunu (kültürel boyutunu) incelemek için kullanmıştır.

Freud'un düşüncelerinin kültür felsefesi disiplininin sınırları içerisinde bulunan bir bölümü vardır. Zira kültür felsefesi disiplininin temel sorularından biri olan "İnsan nedir?" sorusu Freud'un da cevaplamaya çalıştığı sorulardan biridir. Ayrıca kültür felsefesi disiplini insanlığın kökenine ve insanın kültürel mahiyetine yönelik incelemeleri de içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda Freud, kültür felsefesi disiplininin soruları arasında bulunan "İnsan doğası nedir?", "İnsan doğasının toplumsal yaşama etkileri nelerdir?" gibi sorulara cevap verme girişiminde bulunmuştur. Bu yönüyle Freud'un düşünceleri kültür felsefesi disiplini açısından incelenebilmektedir.

Freud'a göre insan bireylerinin bir psişik yapısı olduğu gibi toplumsal yaşam formlarının da bir kültürel yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle toplumsal yaşamın barındırdığı anlamsal içerikler, insan bireylerinin psişelerinde bulunan anlamsal içerikler gibi incelenebilmektedir. Freud'un ele aldığı; insanların toplumsal varoluşu, toplumsal varoluşun kökeni ve mahiyeti sorunları aynı zamanda siyaset felsefesi disiplinindeki *toplum sözleşmesi* konusunun da temel sorunlarıdır. Bu nedenle Sigmund Freud'un insanların toplumsal varoluşuna açıklama getirme girişimi, onun düşüncelerinin toplum sözleşmesi kuramı açısından da incelenebilmesine kapı aralamaktadır.

Bu çalışmada insanların toplumsal varoluşunu Freud'un görüşleri özelinde ele alacağız. Freud'un insanların toplumsal varoluşu hakkındaki görüşlerini *ortak yaşam* kavramı ekseninde ortaya koymayı hedef edineceğiz.

Bu tezin üç ana başlığı olacaktır. Birinci ana başlık olan “Ortak Yaşam Kavramı” başlığında, ortak yaşam kavramının anlamsal içeriğini ele alacağız. İkinci ana başlık olan “Ortak Yaşamın Kökeni” başlığında, Freud'un *aileden* başlayarak genişlediğini düşündüğü ortak yaşama getirdiği kökensel açıklamaları “İnsan Doğası” ve “Oidipus Karmaşası” alt başlıklarında ele alacağız. Üçüncü ana başlık olan “Ortak Yaşamın Sonuçları” başlığında ise insanların bir arada yaşamalarının doğurduğu olumlu sonuç olan *güvenliği* ve olumsuz sonuç olan *bastırmayı* konu edineceğiz.

Bu çalışmada ilk olarak, Sigmund Freud'un toplum hakkındaki düşüncelerinin *ortak yaşam* kavramı ile ele alınabileceği gösterilecektir. İkinci olarak, ortak yaşamın kökeninde *insan doğası* ile *Oidipus karmaşasının* bulunduğu ve ortak yaşamın *bastırma* ve *güvenlik* olmak üzere iki temel sonucunun olduğu ortaya koyulacaktır. Üçüncü olarak, doğaya dönüş idealinin ortak yaşamın getirdiği güvenliği ortadan kaldırması nedeniyle kabul edilemez olduğu ileri sürülecektir. Dördüncü olarak, bastırmanın (İng. *repression*) insanlar arasındaki ortak yaşam için zorunlu olduğu vurgulanacak ve sınırlandırılmamış özgürlüğün ortak yaşam ile çeliştiği ortaya koyulacaktır. Beşinci olarak, yapısal kişilik kuramının unsurları olan id, ego ve süperego kişilikleri ile toplumların incelenebileceği ve bunun sonucunda toplumların; *id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar*, *ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar* ve *süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar* olmak üzere üçlü bir sınıflandırma ile ele alınabileceği gösterilecektir.

Bu çalışmanın birinci alt başlığı olan “Ortak Yaşam Kavramı” bölümünde kavram analizi stratejisi, sonraki bölümlerde ise içerik analizi stratejisi ile ilerlenecektir. Bu çalışmada Freud'un ortak yaşam hakkındaki düşünceleri tümevarımcı analiz yöntemi kullanılarak ele alınacak ve ulaşılan sonuçların tümevarım yöntemi ile sentezlenmesiyle “Sonuç” bölümündeki düşünceler ortaya koyulacaktır¹.

Freud, *Das Unbehagen in der Kultur* (T. *Uygarlığın Huzursuzluğu*) isimli eserinde bizzat toplumun kendisini bir problem olarak ele almış ve insanların toplumsal

¹ Tümevarım kavramının kullanıldığı anlam için bkz, Niyazi Kahveci, **Sistemantik Düşünme**, 3. bs. (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2019), 261.

varoluşunun olumlu ve olumsuz yönlerini irdelemiştir. Ancak Freud'un düşüncelerinin genellikle psikoloji disiplini bağlamında ele alınması ilgili düşüncelerin siyaset felsefesi ve kültür felsefesi disiplinleri ile olan yakın ilişkisinin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bundan dolayı Freud'un düşüncelerinin siyaset felsefesi ve kültür felsefesi disiplinleri açısından incelenmesinin önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca yaşadığımız dönemde savaş, iklim değişiklikleri ve kıtlık gibi nedenlerle tüm dünyada artış gösteren kitlesel göç hareketleri ve toplumsal sorunlar insanların toplumsal varoluşunu ve bu toplumsal varoluşun niteliklerini ele almanın önemini artırmaktadır.

Yaptığımız araştırma sonucunda Türkçe felsefe literatüründe Sigmund Freud'un düşüncelerini kültür felsefesi disiplini açısından ele alan yalnızca bir akademik çalışmaya rastladık. Bu çalışma, Nuriye Merkit tarafından yazılan *Sigmund Freud'un Uygarlık Anlayışı* isimli yüksek lisans tezidir. Bu tezde Freud'un düşüncelerinin kültür felsefesine olan yansımaları onun, ikinci döneminde ileri sürdüğü *eros-thanatos* ayrımı üzerinden ele alınmıştır. Bizim tezimiz ise Freud'un benlik içgüdüleri ile cinsel içgüdüleri saldırganlıktan ayrı olarak değerlendirmedeği birinci dönemi üzerinde ilerleyecektir. Ayrıca Türkçe felsefe literatüründe Sigmund Freud'un düşüncelerinin siyaset felsefesi disiplini veya toplum sözleşmesi kuramı açısından ele alındığı bir teze rastlamadık. Bu çalışmanın Türkçe felsefe literatürüne ufak da olsa bir katkı yapacağını ummaktayız.

2. ORTAK YAŞAM KAVRAMI

Sigmund Freud, insanların doğada yaşayan tekil canlılar olmanın ötesine geçerek kendilerine ait olan toplumsal bir varoluş yarattıklarını düşünmektedir ve bu toplumsal varoluşu ifade etmek için Almanca'daki *kultur* kavramını kullanmaktadır. Almanca'daki kultur kavramının anlamlarından biri, insanların içerisinde bulunduğu toplumsal organizasyondur. Freud, kultur kavramını bu anlamda kullanmaktadır². Freud'un insanların toplumsal yaşamını kultur kavramıyla ifade etmesi, bu kavramın 18. yüzyıldan itibaren toplumsal durumu ifade eden bir nitelik kazanmasının sonucudur. Nitekim *kültür* kavramı, MÖ 1. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar bireysel anlamda insanın eğitilmesi ve işlenmesi anlamında kullanılmıştır³. Ancak 18. yüzyılın sonlarından itibaren kültür kavramı; toplulukların, halkların ve ulusların düşünüşünü, değerlerini ve ürünlerini ifade etmek için kullanılır olmuştur⁴. Kültür kavramını bir felsefe terimi olarak kullanan ilk kişi ise Herder'dir. Herder, kültür kavramını insanların doğa durumundan çıkması sonucunda oluşan yapıyı ve toplumların ortaya çıkardığı tüm ürün, etkinlik ve yaratımları ifade edecek şekilde kullanmıştır⁵. Freud, *kultur* kavramını 18. yüzyıldan sonra ortaya çıkan ve doğa durumunun (İng. *state of nature*) aşılmasını ifade eden bu haliyle kullanmaktadır.

Sigmund Freud'un kullandığı Almanca *kultur* kavramı, Türkçe'ye bazen doğrudan doğruya *kültür* kavramı ile bazen ise *medeniyet* veya *uygarlık* kavramları ile aktarılmaktadır. Freud'un *Das Unbehagen in der Kultur* isimli eseri Türkçe'ye Aziz Yardımlı tarafından *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*⁶; Haluk Barışcan tarafından ise *Uygarlığın Huzursuzluğu* adıyla aktarılmıştır⁷. Bu iki çeviride de Freud'un kullandığı Almanca kultur kavramına karşılık olarak *uygarlık* kavramı tercih edilmiştir. Benzer

² Ali Babaoğlu, "Freud'da Toplum, Kültür ve Din Felsefesi", Sigmund Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, çev. Haluk Barışcan, 4. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2011): 20-22. (sunuş bölümünde yer alan makale).

³ Doğan Özlem, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, 3. bs. (İstanbul: Nantos Kitap, 2019), 158-159.

⁴ *age*, 159.

⁵ *age*, 162.

⁶ bkz. Sigmund Freud, **Bir Yanılsamanın Geleceği Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları**, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2000)

⁷ Sigmund Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, çev. Haluk Barışcan, 4. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2011)

bir durum eserin İngilizce çevirisi için de söz konusudur. *Das Unbehagen in der Kultur* eserinin İngilizce çevirisinde kültür kavramının karşılığı olarak *civilization* kavramı kullanılmıştır ve bu çeviri, 1930 yılında *Civilization and Its Discontents* adıyla yayımlanmıştır⁸. Bu çeviriyi yapan kişi İngiliz psikanalist Joan Riviere'dir. Riviere bir psikanalist olmanın ötesinde 1922 ile 1937 yılları arasında *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*'nin İngilizce çeviri editörlüğünü yapmıştır⁹. Riviere, bu çeviriyi yaparken Freud'un kullandığı Almanca'daki kültür kavramını İngilizce'ye *culture* kavramı ile aktarmamıştır. Freud'un ilgili eserindeki kültür kavramının Türkçe'ye uygarlık, İngilizce'ye ise *civilization* kavramı ile aktarılmasının nedeni, Almanca'daki kültür kavramının temel anlamlarından biri olan *toplumsal yaşam* anlamının Türkçe'deki kültür ve İngilizce'deki *culture* kavramlarında bulunmamasıdır. Bu durumu Türkçe psikanaliz literatürde ilk ifade eden kişi Ali Babaoğlu'dur. Babaoğlu, bilinen Almanca sözlük *Duden'e* atıf yaparak kültür kavramının Almanca'daki beş anlamından dördünün, Türkçe'deki kültür kavramında da bulunduğunu ifade etmektedir. Türkçe'deki kültür kavramı ile Almanca'daki kültür kavramında ortak olarak bulunan bu dört anlam şunlardır: 1) İnsanın uğraşı, anlatım ve edimlerdeki incelmışlik, eğitilmişlik. 2) Arazinin ekime uygun hale getirilmesi. 3) Ekim yapmak. 4) Belirli bir besi yerinde inceleme yapmak amacıyla yetiştirilmiş organizmalar. Bu dört anlamın dışında Almanca kültür kavramının içerdiği bir anlam daha bulunmaktadır. Bu anlam, insan bireylerinin çevreleri ile mücadele edebilmek için bir arada bulunmaları ve bu bir aradalığın sonucu olarak birlikte benimsedikleri bütün değerlerdir¹⁰. Bu son anlam, insanların toplumsal yaşamını ve bu toplumsal yaşamın insana olan etkilerini doğrudan doğruya ifade etmektedir. Ancak Türkçe'deki kültür kavramının toplumsal yaşamı ifade eden bir anlamsal içeriği olmadığından, *kultur* kavramının Almanca'daki bu anlamı Türkçe'deki kültür kavramı ile karşılanamamaktadır.

Sigmund Freud'un kullandığı *kultur* kavramını, Türkçe içerisinde ifade etmek için genellikle *kültür* ve *uygarlık* kavramları kullanılmaktadır. Ancak her iki kavramın kullanılması da bazı sorunlar doğurmaktadır.

⁸ Jacques Szaluta, "Psychohistory", **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**, ed. Edward Erwin (London: Routledge, 2002), 457. (Aksi belirtilmediği takdirde tüm çeviriler bana aittir.)

⁹ Marion Bower, **The Life and Work of Joan Riviere** (New York: Routledge, 2019), 95.

¹⁰ bkz, Babaoğlu, agm: 20-21.

Öncelikle kültür kavramının kullanılması ele alınacak olursa; bu kavramın kullanılması ortaya iki sorun çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi, bir önceki paragrafta ele alındığı üzere Türkçe’de kültür kavramının toplumsal yaşamı ve onun getirdiklerini ifade etmek için kullanılabilir bir anlamsal içeriğinin olmamasıdır. Kültür kavramının kullanılmasının ortaya çıkaracağı ikinci sorun ise onun betimleyicilik* niteliğinin zayıf olmasıdır. Nitekim insanlar ve insan toplulukları kültür kavramı ile ele alındığında incelmış-kaba, eğitilmiş-câhil, kültürlü-kültürsüz gibi kavram çiftleri ortaya çıkmaktadır. Bu kavram çiftlerinin neyi ve kimi nitelemek için kullanılacağı ciddi ölçüde öznellik taşıdığından, Türkçe’deki kültür kavramıyla topluma dair yapılan incelemeler betimleyicilikten uzaklaşmaktadır.

Uygarlık kavramının kullanılmasının da ortaya çıkardığı iki sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi şudur: Sigmund Freud *aileyi* toplumsal yaşamın en eski formu olarak nitelendirmekte ve tüm toplumsal yaşam formlarının aileye benzer olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Freud’un geliştirdiği Oidipus karmaşası kuramının temelinde arkaik aile kavramının bulunmasının nedeni de budur. Freud’a göre, ortak yaşamın ilk ve en eski formu arkaik ailelerdir. Freud’un kullandığı Almanca kültür kavramı, toplumsal yaşam anlamını ifade ettiği için arkaik aileler hakkında rahatlıkla kullanılabilir ve arkaik aileler, *kultur* olarak adlandırılabilir. Ancak uygarlık kavramının -toplumsal yaşam anlamını ifade etmesine rağmen- arkaik aileler hakkında kullanılması ve arkaik ailelerin *uygarlık* olarak adlandırılması mümkün değildir. Zira uygarlık (medeniyet, İng. *civilisation*) kavramı tüm toplumsal yaşamları değil, yalnızca büyük ve karmaşık olan toplumsal yaşamları ifade eden bir kavramdır¹¹. Bu durumun nedeni uygarlık kavramının içerisinde bulunan *şehirlilik* anlamıdır. Uygarlık kavramının içeriğinde bulunan şehirlilik anlamının Türkçe, Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce ve İtalyanca dillerinde açıkça bulunduğu bilinmektedir¹². Türkçe’de uzun bir süredir kullanılan medeniyet kavramı, Arapça’da şehir anlamına gelen *medine* kelimesinden türetilmiştir¹³. Buna paralel olarak Türkçe’deki uygarlık kavramı, belirlenen kurallara uyarak şehirde yaşayan halk

* Betimleyici (İng. *descriptive*), değer yargılarından ve ahlaki önermelerden uzak olan anlamına gelmektedir. Bu kavramın karşıtı, değerlendirici (İng. *evaluative*) kavramıdır. (bkz. Simon Blackburn, **Oxford Dictionary of Philosophy**, 3. bs. Oxford: Oxford University Press, 2005, 96.)

¹¹ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 7. bs. (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998), 185-186.

¹² Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, c. 7, 3. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 49.

¹³ İlhan Kutluer, “Medeniyet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. 28 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 296.

anlamındaki *uygur* kelimesinden türetilmiştir¹⁴. Benzer bir durum civilization kavramı için de geçerlidir. Bu kavramın kökeninde Latince’de kentli anlamına gelen *civilis* kelimesi bulunmaktadır¹⁵. Buna göre uygarlık kavramı; temelde köylü olmamak, şehirde yaşamak ve büyük bir toplumsal organizasyon içerisinde bulunmak anlamını taşımaktadır. Bu nedenle uygarlık kavramı bir bütün olarak toplumsal yaşamı değil, yalnızca büyük ve karmaşık olan toplumsal yaşam formlarını ifade etmektedir. Bilinen paleontolog Richard Leakey’in de vurguladığı gibi uygarlığın varlığı yalnızca birkaç bin yıldır söz konusudur¹⁶. Ancak insanlar arasındaki toplumsal yaşamın varlığı çok daha eskidir¹⁷. Bu durumun bir sonucu olarak Sigmund Freud’un görüşleri içerisinde merkezi bir konuma sahip olan arkaik aileler Almanca’daki kultur kavramı ile ifade edilebilirken Türkçe’deki uygarlık kavramı ile ifade edilememektedir.

Sigmund Freud’un kullandığı kultur kavramının anlamsal içeriğini ifade etmek için uygarlık kavramının tercih edilmesinin ortaya çıkardığı ikinci sorun şudur: Uygarlık kavramının betimleyicilik niteliği zayıftır. İnsanlar ve toplumlar uygarlık kavramı ile ele alındığı zaman ortaya uygar-barbar ve medeni-gayri medeni ikiliği çıkmaktadır¹⁸. Hatta Tahsin Görgün’e göre *uygarlık* kavramı (İng. *civilization*), ortaya çıktığı 18. yüzyıldan itibaren Batı toplumlarının, kendilerini diğer toplumlardan ayırmak için kullandıkları bir kavramdır¹⁹. Kavramsal çiftler ortaya çıkarması nedeniyle uygarlık kavramı, toplumsal yaşamı ifade etmek için yeterince betimleyicilik niteliği taşımamaktadır. Nitekim uygar-barbar ve medeni-gayri medeni gibi kavramsal çiftlerinin kimi ve neyi nitelemek için kullanılacağı çok büyük bir öznellik içermektedir. Bu nedenle uygarlık ve uygar kavramlarının topluma dair yapılan incelemelerin ana kavramı olarak kullanılması araştırmaların betimleyiciliğini zayıflatmaktadır.

Burada yapılmak istenen şey, Sigmund Freud’un düşüncelerine yeni bir kavram eşliğinde yaklaşmaktır. Bu yeni kavram, *symbiosis* kavramının Türkçe karşılığı olan *ortak yaşam* kavramıdır. Symbiosis kavramı, Grekçe’de birlikte (İng. *together*) anlamına gelen *sym* ön eki, yaşam (İng. *life*) anlamına gelen *bios* kelimesi ve bir şeyin

¹⁴ *age*, 296.

¹⁵ *age*, 296.

¹⁶ Richard Leakey, *İnsanın Kökeni*, çev. Sinem Gül (İstanbul: Varlık Yayınları, 2006), 91.

¹⁷ *age*, 60.

¹⁸ Hançerlioğlu, *age*, 49.

¹⁹ Tahsin Görgün, “Medeniyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 28: 298.

sonucu (İng. *result of*) anlamına gelen *sis* son ekinin birleşmesi ile oluşmuştur²⁰. Symbiosis, aslı itibarı ile bir biyoloji terimidir ve organizmaların bir arada yaşamasını ifade etmektedir. Symbiosis terimi, Türkçe biyoloji literatüründe *simbiyoz* ve *sembiyoz* olmak üzere iki biçimde kullanılmaktadır²¹. Üç çeşit simbiyoz bulunmaktadır. Bunlar: mutualizm, kommensalizm ve parazitizmdir²². *Mutualizm*, iki organizmanın da yarar elde ettiği ortak yaşam formudur. *Kommensalizm*, organizmalardan yalnızca birinin yarar elde ettiği, diğerinin etkilenmediği ortak yaşam formudur. *Parazitizm* ise organizmalardan birinin yarar elde ettiği, diğerinin ise zarar gördüğü ortak yaşam formudur.

Simbiyoz terimi, biyolojide genel olarak farklı organizmaların bir arada yaşamasını ifade etmek için kullanılmaktadır²³. Ancak Amerikalı etnolog William Morton Wheeler, 1923 yılında yazmış olduğu *Social Life Among Insects* (T. Böcekler Arasındaki Sosyal Yaşam) isimli makalesinde simbiyoz teriminin bir canlı türünün bireyleri arasındaki ortak yaşamı ifade etmek için kullanılabileceğini vurgulamıştır. İlgili makalede Wheeler, tüm sosyal yaşam türlerinin simbiyoz terimi ile ifade edilebileceğine dikkat çekmiştir²⁴. Bu makale simbiyoz teriminin sosyal bilimler literatürüne aktarılmasının öncüsü olmuştur. Simbiyoz terimini ilk defa bir sosyal bilimler terimi olarak kullanan kişi tanınmış Amerikalı sosyolog Robert Ezra Park'tır. Park, *Symbiosis and Socialization: A Frame of Reference For The Study Of Society* (T. Ortak Yaşam ve Toplumsallaşma: Toplum Çalışmaları İçin Bir Referans Çerçevesi) isimli makalesinde, Wheeler'ın makalesine atıf yaparak onun tüm sosyal yaşam formlarının *simbiyoz* (İng. *symbiosis*) kavramıyla ifade edilebileceğine yönelik açıklamalarını benimsemektedir²⁵. Ayrıca Park bu makalede, insanların ve toplumların birbirleriyle kurduğu ekonomik bağlar sonucunda, aslında dünyadaki tüm insanların içerisinde bulunduğu durumun bir tür *ortak yaşam* (İng. *symbiosis*) olarak

²⁰ Tamara M. Green, **The Greek & Latin Roots of English**, 4. bs. (London: Rowman & Littlefield, 2008), 72, 82, 148.

²¹ Neslihan Özenli, **Genel Biyoloji, Botanik, Zooloji Terimleri Sözlüğü** (İstanbul: Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, 2007), 337. ; Türk Dil Kurumu, **Biyoloji Terimleri Sözlüğü**, 2. bs. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 490.

²² Thomas M. Horner, "Symbiosis", **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**, 558.

²³ Larry L. Mai, Marcus Young Owl, M. Patricia Kersting, **The Cambridge Dictionary of Human Biology and Evolution** (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 514.

²⁴ William Morton Wheeler, "Social Life Among Insects", **The Scientific Monthly**, c. 16, s. 1 (Jan, 1923): 5.

²⁵ Robert E. Park, "Symbiosis and Socialization: A Frame Reference For The Study of Society", **American Journal of Sociology**, c. 45, s. 1 (Jul, 1939): 3.

adlandırılabilceğini iddia etmektedir²⁶. Ortak yaşam terimi, sosyal bilimler literatürüne geçmiş olan bu haliyle insanlar arasındaki toplumsal yaşamı ifade etmektedir. Bu çalışmada ortak yaşam kavramı, Park'ın Wheeler'dan esinlenerek ortaya koyduğu şekliyle kullanılacaktır. Buna göre ortak yaşam kavramının anlamı, insan bireylerinin gruplar ve toplumsal organizasyonlar içerisinde bir arada yaşaması durumudur.

Sigmund Freud'un düşüncelerine, ortak yaşam kavramı eşliğinde yaklaşmanın sağladığı iki yarar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, arkaik ailelerden günümüz uluslarına kadar olan tüm toplumsal yaşam formlarının, ortak yaşam kavramı ile ifade edilebilmesidir. Ortak yaşam kavramının, uygarlık kavramından farklı olarak arkaik aileleri ve karmaşık olmayan toplumsal yaşam formlarını da içeren bir anlamsal yapıya sahip olması, bu kavram ile Freud'un düşüncelerinin doğru olarak incelenebilmesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda Freud'un kullandığı *kultur* kavramının Almanca'daki temel anlamlarından biri olan toplumsal yaşam anlamı ortak yaşam kavramı ile doğru olarak karşılanabilmektedir. Ortak yaşam kavramının sağladığı ikinci yarar ise onun betimleyiciliğinin oldukça yüksek olmasıdır. Nitekim ortak yaşam kavramı, kültür ve uygarlık kavramlarında olduğu gibi kavramsal çiftler ortaya çıkarmamakta ve topluma dair yapılacak incelemeler için öznellikten uzak olan bir zemin sağlamaktadır.

Ortak yaşam kavramını, ona anlamsal açıdan oldukça yakın olan *toplumsal yaşam* kavramına tercih etmemizin bir nedeni vardır. Bu neden, ortak yaşam kavramının iki veya daha fazla organizmanın bir arada bulunması ve etkileşmesi durumunu açıkça ifade etmesidir. Bu yönüyle aynı türden en az iki organizmanın bir aradalığı *ortaklık* olarak adlandırılabilir. Buna karşın aynı türden iki organizmanın bir aradalığının *toplum* veya *toplumsal yaşam* olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı bu kadar açık değildir. Zira ortaklık bir durumu bildirmekteyken toplum bir yapıyı ifade etmektedir. Bu yönüyle bir yapı olan toplumun iki organizmadan veya sayıca oldukça az olan organizmalardan oluşup oluşmayacağı net değildir.

Burada şunu belirtmek gerekir ki ortak yaşam kavramı, Alman dilindeki *kultur* kavramının birebir tercümesi olarak kullanılacak bir kavram olmayıp yalnızca Sigmund Freud'un düşüncelerini ve onun *kultur* kavramına yüklediği anlamı

²⁶ agm, 3.

incelemek için uygun ve yararlı olacak bir kavramdır. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Freud'un toplumsal yaşamı ifade etmek için kullandığı *kultur* kavramına karşılık olarak *ortak yaşam* kavramı kullanılacaktır.

3. ORTAK YAŞAMIN KÖKENİ

Sigmund Freud'un düşüncelerine göre ortak yaşamın kökeninde iki unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, *insan doğasıdır*. Freud'un bakış açısından insanlar, doğa karşısında oldukça zayıf ve aciz olan varlıklardır. Freud'a göre temel işlevi bireyin varlığını korumak ve sürdürmek olan benlik içgüdüleri, insanları bir araya gelerek doğal güçlerin yıkıcı etkilerine karşı birlik olmaya itmiştir. Bu durum insanlar arasında ortak yaşamın doğmasına neden olmuştur. Ortak yaşamın temelinde bulunan ikinci unsur ise *ailedir*. Freud'un *Oidipus karmaşası* kuramı ekseninde ele aldığı aile kavramına göre insanların toplumsal varoluşunun tüm formları bir otoritenin varlığı ve insanların arzularının bastırılması üzerine kuruludur. Freud'un düşüncelerine göre ortak yaşamın kökeninde bulunan bu iki unsur "İnsan Doğası" ve "Oidipus Karmaşası" alt başlıklarında ele alınacaktır.

3.1. İnsan Doğası

Sigmund Freud insanı, doğası gereği haz arayan bir canlı olarak nitelirmektedir. Freud'a göre ruhsal süreçlerin haz ilkesi tarafından yönlendirildiği oldukça açıktır²⁷. Bu yaklaşıma göre haz ilkesi insan psişesinde bir gerilim oluşturmaktadır. Bu gerilimin artması hoşnutsuzluk doğurmaktadır. Bir arınma (İng. *catharsis*) yoluyla gerilimin azalması ise hazzın ortaya çıkmasını ve rahatlamayı sağlamaktadır²⁸. Hazza dair Freud'un benimsediği bu yaklaşım onun *yapısal kişilik kuramı* (İng. *structural theory*) olmadan anlaşılabilir. Yapısal kişilik kuramına göre insan zihninde *id* kişiliği, *ego* kişiliği ve *süperego* kişiliği olarak adlandırılan üç kişilik bulunmaktadır. İd kişiliği, gerçeklik ayırdına sahip olmaksızın sürekli arzuların yerine getirilmesini emreden zihin boyutudur. İd kişiliğinin gerçeğe uygunluk gibi bir niteliği yoktur. Aynı zamanda id kişiliğinde ahlakilik niteliği de bulunmamaktadır. Ego kişiliği, gerçeklik algısının bulunduğu, yararlı ile zararlının ayırt edildiği zihin boyutudur. İd kişiliği

²⁷ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu, 7. bs. (İstanbul: Metis Yayınevi, 2020), 23.

²⁸ *age*, 24.

yalnızca kendisi için varken ego kişiliği, id kişiliğinin gerçekleşmesini emrettiği arzuların gerçeklik ilkesine uygun olarak yerine getirilmesini sağlar. Psikanaliz literatüründe sıklıkla değinilen analogjiye göre id kişiliği şahlanmış bir ata benzer, ego kişiliği ise bu atın üzerindeki binici gibidir. Binicinin yapması gereken şey, atın herhangi bir yöne rastgele koşmasını engelleyip onu uygun olan yoldan ve uygun olan hızda ilerletmektir²⁹. Bu anlamda ego kişiliğinin temel varlık nedeni id kişiliğinin isteklerinin gerçeğe uygun yollardan yerine getirilmesi ve organizmanın varlığının korunmasıdır. Ego kişiliği bu işlemi gerçeklik ilkesi ile sürdürmektedir. Bu yönüyle ego kişiliği insanların rasyonalite üzerinde karşı karşıya gelebileceği bir zemin sağlamaktadır. Süpereo kişiliği ise insan zihninin özeleştiril ve yargılayıcı boyutudur³⁰. Freud'un yapısal kişilik kuramının bir özeti olarak id kişiliği tümüyle ahlak dışı, ego kişiliği gerçekçi ve ahlaki, süpereo kişiliği ise aşırı ahlakçı ve baskıcı olarak nitelenmektedir³¹. Süpereo kişiliğinin Freud'un toplum hakkındaki düşünceleri açısından istisnai bir konumu vardır. Freud'a göre süpereo kişiliği, id ve ego kişiliklerine nispetle çok geç bir dönemde ortaya çıkmıştır ve onun ortaya çıkışı doğal nedenlerden çok kültürel nedenlerle olmuştur. Freud'un yaklaşımına göre id ve ego kişilikleri, insan psişesinde bulunduğu gibi diğer pek çok canlının psişesinde de bulunmaktadır³². Nitekim insan dışındaki pek çok canlı da haz ilkesi ile davranışlar sergilemekte ve doğal şartlar elverişli olmadığında haz doğuran bazı davranışlardan vazgeçmektedir. Bu durum onların da id ve ego kişiliklerine sahip olduklarını göstermektedir. Ancak insan dışındaki canlılar için süpereo kişiliğinden söz edilemez. Freud'a göre süpereo kişiliğinin kökeninde cezalandırıcı nitelikteki baba ve baba figürleri bulunmaktadır. Bu yönüyle süpereo kişiliğinin ortaya çıkışı Oidipus karmaşasıyla doğrudan doğruya ilişkilidir.

Küçük bir çocuk kendisini zevke götüren içgüdülere karşı koyamaz. Onun, arzu nesnelere kendisini geri çekmesi baba ve anne otoritesi ile gerçekleşmektedir. Baba ve anne otoritesi sevgi gösterme ve cezalandırma üzerine kuruludur. Süpereo kişiliği ise dışsal varlıklar olan baba ve anne otoritesinin içsel otoriteye dönüşmesi ile

²⁹ Ernest Wallwork, "Morality and Psychoanalysis", **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**, 349.

³⁰ James Hopkins, "Sigmund Freud", **Routledge Encyclopedia of Philosophy**, c. 3 (London: Routledge, 1998): 792.

³¹ Freud, **Haz İlkesinin**, 119.

³² **age**, 104.

oluşmuş kültürel bir yaratımdır ve doğuştan gelmemektedir³³. Freud'a göre insanların ortak yaşam deneyiminin en erken dönemlerinde *kötülük* kavramı, doğrudan doğruya sevginin yitimi anlamına gelmektedir.³⁴ Ortak yaşam içerisinde başkalarına bağımlı olan birey, bağımlı olduğu kişilerin sevgisini yitirdiğinde güvenliğini kaybetmektedir. Ortak yaşamın sağladığı güvenliğini kaybeden birey ise kendisinden güçlü olan bireylerin cezalandırmasıyla veya doğanın getirdiği tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Sevgisini yitirmekten ve tarafından cezalandırılmaktan korkulan otorite, dışsal varlıklar olan baba ve anneden içsel yapıya taşındığında bireyin süperego kişiliği oluşmaktadır. Ego kişiliği, süperego kişiliği tarafından cezalandırılmaktan ve suçluluk duygusu çekmekten korkar. Ancak içsel otoriteye karşı duyulan korkunun dışsal otoriteye duyulan korkudan çok farklı bir özelliği vardır. Bu özellik ise şudur: İnsan bireylerinin ilk karşılaştığı dışsal otoriteler olan baba ve anne, bireyin sevgi yitimini gerektiren bir davranışı olduğunda veya bireyin kötülük yapma arzusunu anladıklarında onu cezalandırırlar. Ancak dışsal otoritenin, bireyin kötülük yapma arzusunu -kendisi dışı vurmamakça- anlaması pek olası değildir. Buna karşıt olarak içsel otorite, bireyin benliğinin bir parçasıdır ve ondan ayrı bir şey değildir. Bu nedenle bireyin düşünceleri ve duyguları içsel otoriteden (süperego kişiliğinden) saklanamaz. Dışsal otoriteye karşı barındırılan kötücül duygular bireyin suçluluk duygusu hissetmesine doğrudan yol açmazken içsel otoriteye karşı barındırılan kötücül duygular bireyin daimi bir suçluluk ve günahkârlık duygusu ile karşı karşıya kalmasına yol açar. Söz konusu içsel otorite (süperego kişiliği) olduğunda kötülük yapma ile kötülük yapmayı arzulama arasındaki tüm farklar ortadan kalkmaktadır³⁵. Zira süperego kişiliği benliğin bir parçasıdır. Bu nedenle benliğin diğer parçaları olan id ve ego kişiliklerinin içerikleri süperego kişiliğinden gizli kalmaz. Dışsal otoriteye karşı içgüdülerin yadsınması sevgi ile ödüllendirilir. Ancak arzuların süperegodan saklanamaması nedeniyle içsel otoriteye karşı içgüdülerin yadsınması insana böyle bir sevgi sunmaz. Freud, bu durumun günümüz kültürlerinin pek çoğunda da var olan bir yansımaları konuyu örneklendirmek için kullanmaktadır. Bu örnek şudur: Dışsal engellemelerin çok sıkı olduğu durumlarda insanlar kendi içlerine yönelirler, başlarına bir terslik geldiği zaman kendilerinin suçlu ve günahkâr olduklarını düşünürler. Böyle

³³ Sigmund Freud, **Psikanaliz Üzerine**, çev. Ayşe Yıldırım (İstanbul: Tutku Yayınevi, 2018), 81-82.

³⁴ **age**, 81.

³⁵ **age**, 81-82.

durumlarda ise bireylerin süperego kişiliklerinin talepleri ve baskıları artar; kişiler de zevklerinden vazgeçmeye çabalama, kendilerini cezalandırma ve kefaret ödeme gereksinimi hissederler³⁶. Bu durum Freud'a göre insan psişesinde varlığını sürdüren süperego kişiliğinin bireyi cezalandırmasına verilebilecek güzel bir örnektir. Freud'a göre insanlardaki suçluluk duygusunun ve kendini cezalandırma eylemlerinin kaynağı içsel otorite karşısında duyulan korkudur³⁷. Sigmund Freud'un ürettiği süperego kavramı ortak yaşam açısından oldukça kritik bir konumda bulunmaktadır. Nitekim "Oidipus Karmaşası" bölümünde de ele alınacağı üzere baba figürlerinin nitelikleri olan kısıtlayıcılık ve cezalandırma insanın toplumsallaşmasının temelinde bulunmakta ve sembolik anlamda devlet, yöneticiler, tanrı ve din adamları gibi kavram, kurum ve gruplarda kendini göstermektedir. Bu yönüyle süperego kişiliğinin ortaya çıkması ve onun toplumsal işlevi ortak yaşam ile doğrudan bağlantılıdır.

İnsan doğası hakkında değinmek gereken ikinci konu saldırganlıktır. Saldırganlık, ortak yaşamın var olması açısından büyük bir tehlike olduğu için konumuz ile doğrudan ilişkilidir. İnsanın saldırganlık niteliğine sahip olması Freud tarafından kariyerinin tamamı boyunca benimsenmiş bir düşüncedir. Ancak saldırganlığın mahiyeti açısından Freud'un kariyerinde iki farklı dönem olduğu söylenebilir³⁸. Birinci dönem *Haz İlkesinin Ötesinde* eserinin yazıldığı 1920'ye kadar olan süreci kapsamaktadır. Freud'un birinci dönemindeki düşüncelerinin üzerine kurulduğu nokta, *içgüdü* ve *dürtü* kavramlarının ayrımıdır. Bu ayrıma göre içgüdü (İng. *drive*), insanda bulunan ve insanın doğumundan ölümüne kadar var olan kendini koruma, yeme, çiftleşme vb. içsel itkileri ifade eden kavramdır³⁹. Dürtü (İng. *impulse*) ise yalnızca belirli uyaranlarla birlikte ortaya çıkan âni ve güçlü itkileri ifade eden kavramdır⁴⁰. Dürtüler dâimi olarak varlıklarını sürdüremezler. Freud'un birinci dönemindeki görüşlerine göre insan doğasında iki temel içgüdü vardır. Bunlar, *benlik içgüdüleri* (İng. *ego drives*) ve *cinsel içgüdülerdir* (İng. *sexual drives*). Benlik içgüdülerinin etrafında öbekelediği temel içgüdü yeme içgüdüsüdür. Cinsel içgüdülerin etrafında öbekelediği temel içgüdü ise çiftleşme içgüdüsüdür. Nitekim

³⁶ **age**, 83.

³⁷ **age**, 84.

³⁸ Arthur S. Reber, **The Penguin Dictionary of Psychology** (London: Penguin Books, 1985), 361.

³⁹ **age**, 217. ; American Psychological Association, **APA Dictionary of Psychology**, 2. bs. (Washington: American Psychological Association, 2015), 544.

⁴⁰ Reber, **age**, 348. ; Stuart Sutherland, **Macmillian Dictionary of Psychology** (London: The Macmillian Press, 1989), 204.

yeme içgüdüğü ve onunla ilişkili olan tüm eylemler evrimsel anlamda bireyin varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Bu nedenle onlara benlik içgüdüleri denmektedir. Çiftleşme içgüdüğü ve onunla ilgili olan tüm eylemler de türün varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Bu iki içgüdü ortaya çıkarken onlara eşlik eden temel dürtü ise saldırganlıktır. Dürtüler kendilerini doğuran uyarılar ile birlikte ortaya çıkmakta ve onlar kaybolduğunda ortadan kalkmaktadır. Ancak içgüdüler insanın doğumuyla birlikte ortaya çıkmakta ve onun ölümüne kadar varlığını sürdürmektedir.

Benlik içgüdülerinin insan hayatının her evresini kapsamayı kolaylıkla anlaşılabilir. Nitekim yeme içgüdüğü ve kendini koruma içgüdüğü insanın tüm hayatı boyunca var olduğu sürekli gözlenen açık bir olgudur. Tüm insanlar doğası gereği yemek ve içmek isterler, bu eylemleri gerçekleştiremediklerinde ise ölürlür. Bu noktada bir itiraz olarak kabul edilebilecek en önemli şey, intihar eylemidir. İnsanların oransal olarak çok azı intihar etse bile yine de bazı insanların, kendini koruma içgüdüğüne zıt düşen bir davranış olan intihara yönelmeleri bir soru işareti yaratmaktadır. Ancak intihar eyleminin acıların çekilmez bir düzeye gelmesi ile açıklanması mümkündür. İntihar eylemini bu yönde yorumlayan Arthur Schopenhauer'e göre intihar, yaşamı benimsemekle beraber onun getirdiği sıkıntılara ve acılara başkaldırmak anlamını taşımaktadır⁴¹. Bu durumda intihar eylemi benlik içgüdüğüne zıt düşen bir eylem olmakla nitelenemez. Cinsel içgüdüğü doğumdan ölüme kadar varlığını sürdürdüğü iddiası ise daha fazla tartışılan bir iddia olmuştur. Sigmund Freud'un yaşadığı dönemde genel kabul gören anlayış, cinselliğin cinsel birleşme ve bu amaca giden eylemler bütünü olduğu yönündedir. Bu yaklaşıma göre cinsellik ergenlik döneminde insan bireylerinin yaşamına dâhil olmaktadır. Buna karşın Sigmund Freud'a göre cinsellik ile cinsel birleşme birbirinden farklı kavramlardır. Cinsellik, cinsel nesnenin bulunmaması veya cinsel nesnenin bir insan olmaması durumunda da varlığını sürdürmektedir⁴². Cinsellik yalnızca insanları cinsel birleşmeye götüren eylemler değildir. Cinsellik insanların algılarına, düşüncelerine, davranışlarına ve ilişkilerine etki eden temel bir içgüdüdür. Freud, cinselliği yalnızca üreme temelinde işleyen genital bir olgu olarak ele almamaktadır. Freud'a göre cinselliğin oral, anal, genital, sadistik ve mazoşistik gibi farklı boyutları bulunmaktadır. Cinselliğin bu boyutları aynı zamanda insan gelişiminin aşamalarıdır.

⁴¹ Christopher Janaway, "Arthur Schopenhauer", **Routledge Encyclopedia of Philosophy**, c. 8 (London: Routledge, 1998): 552.

⁴² Sigmund Freud, **Cinsellik Üzerine**, çev. A. Avni Öneş 19. bs. (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 46.

Freud'a göre cinsellik ergenlik döneminde ortaya çıkmaz, bebeklik ve çocukluk da dâhil olmak üzere insan yaşamının her döneminde bulunmaktadır. Sigmund Freud, yaşadığı dönemde kendisine sıklıkla yöneltilen her şeyi cinsellik ile açıklama eleştirisini akıl almaz bir kınama olarak değerlendirmektedir⁴³. Bu eleştiri ve Freud'un bu eleştiriyi akıl almaz bulması cinsellik kavramına yüklenen farklı anlamlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Freud, birinci döneminde saldırganlığı bir içgüdü olarak kabul etmediği için onun sürekli olarak katarsise* ulaştırılması gereken bir niteliğe sahip olmadığını benimsemiştir. Saldırganlık ancak yeme içgüdü ve çiftleşme içgüdüünün ortaya çıktığı eylemlerde *dürtüsel* (İng. *impulsive*) olarak var olmaktadır.

Freud, 1920'den ölümüne kadar olan ikinci döneminde içgüdü kuramına bazı düzenlemeler getirmiştir. Freud'un ikinci dönemindeki içgüdü kuramına göre insan hakkında *sevgi içgüdüleri* (İng. *erotic drives*) ve *yıkım içgüdüleri* (İng. *thanatic drives*) olmak üzere temelde iki farklı içgüdüden söz edilebilir. Bu dönemde Freud, birinci döneminde benimsediği benlik içgüdüleri ile cinsel içgüdüleri, sevgi içgüdüleri kavramının altına yerleştirmiştir. Birinci dönemindeki saldırganlık dürtüsünü ise müstakil bir içgüdü olarak kabul etmeye başlamış ve onu yıkım içgüdülerinin merkezine yerleştirmiştir.

Sevgi içgüdüleri, varlıklar arasında bir çekim oluşturan ve parçalardan bütünü meydana gelmesine yarayan yapıcı içgüdülerdir. Örnek olarak bir insanın herhangi bir gıdayı yemesi, onu kendine çekmesi ve kendi bünyesine dâhil etmesi sevgi içgüdüleri nedeniyle gerçekleşmektedir. Diğer benlik içgüdüleri de canlıların bütünlüğünü koruduğu ve devam ettirdiği için sevgi içgüdülerinin altında bulunmaktadır. İki farklı insanın birbirlerinden hoşlanmaları sonucunda yaşamlarını birleştirmeleri bu hususta verilebilecek diğer bir örnektir. Bu durum da birleştirici ve bütünleştirici niteliğe sahip olan sevgi içgüdülerinden doğmaktadır. Sevgi içgüdülerinin ortaya çıkması insan bedenindeki erojen bölgeler üzerinden gerçekleşmektedir. Bununla birlikte insanda bir de yıkım içgüdüleri bulunmaktadır.

⁴³ age, 28.

* Katarsis (İng. *catharsis*), psikanaliz literatüründe arzuların tatmin edilmesi sonucunda ortaya çıkan rahatlama anlamına gelmektedir. [bkz. David Matsumoto, **The Cambridge Dictionary of Psychology** (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 100.]

Yıkım içgüdüleri, varlıklar arasında bir itim oluşturan ve bütünü parçalarına ayrılmasına neden olan içgüdülerdir. Yıkım içgüdülerinin insan bedeninde ortaya çıktığı yer kaslardır. Yapıları parçalarına ayırmak, insanların ve devletlerin birbirine saldırması, bireylerin vurma, kırma ve ezme gibi eylemleri yıkım içgüdülerinden doğmaktadır. Bu ve benzeri eylemlerin saldırganlık dürtüsü ile değil de yıkım içgüdüleri ile ortaya çıktığını kabul etmek Freud'un ikinci döneminin en ayırt edici yönüdür. Freud'un kendisi tarafından düşüncelerine getirilen bu revizyon Erich Fromm'a göre birinci dünya savaşının ortaya çıkardığı saldırganlık ve yıkımı açıklama amacıyla gerçekleşmiştir⁴⁴. Burada asıl ele alınması gereken nokta ise bu revizyonun tutarlı olup olmadığı ve Freud'un ilk dönemdeki yaklaşımına ters düşüp düşmediğidir. Nitekim Sigmund Freud bu revizyonun, kendisinin ilk dönemi ile çelişmediğini yalnızca onun üzerine getirilen ve onu ilerleten bir nitelikte olduğunu düşünmektedir.

Freud'un bu kabulüne karşı çıkan ve onu eleştiren en önemli kişi Erich Fromm olmuştur. Bu nedenle burada karşı görüş olarak Fromm'un eleştirileri ele alınacak ve onun mu yoksa Freud'un mu haklı olduğu irdelenecektir. Freud'un birinci dönemdeki yaklaşımı tamamıyla insan ruhunda işleyen ve insanın davranışlarını ortaya çıkaran psikolojik süreçlerin analizi üzerinden ilerlemektedir. Ancak Freud, ikinci döneminde yaptığı sevgi içgüdüleri ve yıkım içgüdüleri ayrımında Empedokles'e gönderme yaparak onun varlığı unsurlar arasında gerçekleşen sevgi ve nefret ile açıklayan görüşüne katılmaktadır⁴⁵. Freud'un ikinci döneminde Empedokles'e gönderme yaparak sevgi ve yıkım içgüdülerini yalnızca insan psişesi için değil, oluş ve bozulmuş temelde tüm maddeler ve varlıklar için geçerli olabilecek bir boyuta taşınması Fromm'a göre oldukça radikaldir ve Freud'un birinci dönemini temelinden yok sayan bir niteliktedir⁴⁶. Fromm'un ikinci eleştirisi ise Freud'un içgüdü teorilerinin cinsel boyutuna yöneliktir. Nitekim Freud birinci döneminde cinsellik kavramını içgüdü teorisinin merkezine koymuş ve insan davranışlarının büyük bir bölümünü onunla açıklama girişiminde bulunmuştur. Ancak ikinci döneminde sevgi içgüdüleri kavramını yaşam güdüsü kavramıyla eş anlamlı olacak şekilde kullanmıştır. Böylelikle Freud, sevgi içgüdülerini cinsel karakterden uzak tutmuştur. Fromm'a göre Freud'un birinci dönemdeki görüşleri temelde insanın hazza ulaşmayı amaçlayan bir

⁴⁴ Erich Fromm, **Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları**, çev. Aydın Arıtan, 3. bs. (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1991), 153.

⁴⁵ **age**, 154.

⁴⁶ **age**, 154.

varlık olduğu anlayışı üzerine kuruludur. Ancak Freud'un ikinci dönemindeki *sevgi* kavramı (İng. *eros*) hazzı değil bütünlüğü öncelemektedir. Bu yönüyle Freud'un ikinci dönemindeki sevgi kavramı cinsel karakterden bağımsızdır⁴⁷. İlgili sevgi kavramının cinsel karakterden uzak olmasına rağmen Freud, ikinci döneminde cinsel içgüdüleri sevgi içgüdülerinin altına yerleştirmiştir. Fromm, bu durumun açık bir çelişki içerdiğini ileri sürmektedir⁴⁸.

Erich Fromm'a Freud'un iki dönemi arasında çelişki olduğunu düşündüren diğer bir nokta Freud'un bu iki dönemde benimsediği farklı açıklama yöntemleridir. Fromm'a göre Sigmund Freud, birinci döneminde insana dair mekanik ve materyalist bir açıklama yöntemi benimsemiştir. Ancak Freud, ikinci döneminde Empedokles'in görüşlerini temel alarak içgüdü teorisini tüm canlı ve cansız varlıkların sevgi ve yıkım ilkelerine göre hareket ettiğini iddia edecek biçimde yeniden inşa etmiştir⁴⁹. Fromm'a göre bu iki içgüdü teorisi birbirinden tamamıyla farklı teoriler olarak kabul edilmelidir.

Erich Fromm'un eleştirilerinde ciddi oranda haklılık payı bulunmaktadır. Nitekim Freud'un iki dönemi arasındaki fark saldırganlığın bir dürtü değil de içgüdü olarak kabul edilmesinin çok daha ötesindedir. Freud'un, birinci döneminde insan davranışlarına getirdiği açıklamalar insanın psikolojik organizasyonunu haz temelinde açıklama girişimidir. Ancak onun ikinci dönemindeki açıklamaları insanı ve insanın psikolojik örgütlenmesini değil, bir bütün olarak varlığın barındırdığı oluş ve bozuluş süreçlerini ele alır niteliktedir. Bu nedenle Freud'un ikinci dönemindeki yaklaşımı insanın bilinçli ve bilinç dışı olan zihinsel örgütlenişine psikolojik açıklamalar getirebilme potansiyelinden oldukça uzaktır.

Freud'un iki dönemi arasındaki uzlaştırılmaz hususlardan bir diğeri ise şudur: Sigmund Freud'un, birinci döneminde cinsel içgüdülere eşlik eden saldırganlığı kabul etmesi insanlarda görülen nevrozların açıklanmasını sağlamaktadır. Nitekim psikanalitik psikolojiye göre insanlarda ortaya çıkan psikolojik bozuklukların temelinde *bastırma* (İng. *repression*) eylemi bulunmaktadır. Bastırma eylemi ancak bir arzu nesnesine duyulan yönelimdeki *duygusal çift değerlilik* (İng. *ambivalens*) ile açıklanabilir. Bu anlamda Freud'un birinci dönemindeki içgüdü teorisinde nevrozlar tutarlı bir biçimde açıklanmaktadır. Nitekim içgüdüler ile saldırganlık dürtüsünün bir

⁴⁷ *age*, 154-155.

⁴⁸ *age*, 153-154.

⁴⁹ *age*, 157-158.

arada bulunması bireylerin, arzu nesnelere karşı hem istek hem de yıkıcılığı bir arada barındırmasına ve içsel bunalımlar yaşamasına yol açmaktadır. Bu durum duygusal çift değerliliğe ve bastırma eylemine bir zemin oluşturmaktadır. Bastırma eylemi ise nevrozların ortaya çıkmasını gerekçelendirmektedir. Ancak Sigmund Freud, ikinci döneminde saldırganlık ile cinselliği birbirinden ayırmış ve saldırganlığın temel bir içgüdü olarak cinsellikten bağımsız olduğunu iddia etmiştir. Bu durum ise Freud'un ikinci dönemindeki teorisine bağlı kalarak nevrozlara ve psikosomatik bozukluklara bir açıklama getirilmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır. Nitekim sevgi içgüdüleri ile saldırganlığın birbirinden ayrılması durumunda bu iki içgüdü, arzu nesnelere aynı anda yönelememektedir. Bu durumda insanlarda duygusal çift değerliliğin ve bastırma eyleminin ortaya çıkabileceği zemin ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle Sigmund Freud'un ikinci dönemindeki içgüdü teorisi ile nevrozlar iç tutarlılığa sahip bir biçimde açıklanamamaktadır. Bu gerekçeler nedeniyle Freud'un birinci ve ikinci dönemindeki içgüdü anlayışlarının iki farklı teori olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmanın geri kalan bölümünde Freud'un birinci dönemindeki içgüdü anlayışı esas alınacak ve onun üzerinden ilerlenecektir.

Buraya kadar olan incelemede Freud'un insan doğası hakkındaki düşünceleri ele alındı. Şimdi ise Freud'un insan doğasının ortak yaşamla olan ilişkisine dair düşünceleri ele alınacaktır. Freud'a göre insanlar mutluluğun peşindedir. Mutluluğa ulaşmanın ise iki yolu vardır. Birincisi, acı ve sıkıntılardan kurtulmaktır. İkincisi, hazza ulaşmaktır. Ancak evrenin işleyişinin insanların mutluluğunu ortaya çıkarmak gibi bir amacının olduğunu savunmak için yeterince delil yoktur. Aksine evrenin işleyişinde insanın mutsuzluğuna neden olan pek çok etmen vardır⁵⁰. Freud'a göre insanların mutsuzluğunun üç nedeni vardır. Bunlar; doğanın üstün gücü, insan bedenlerinin zayıflığı ve toplumsal ilişkilerdeki (aile ilişkileri, bireylerin arasındaki ilişkiler, devlet ve halk arasındaki ilişkiler) yanlış düzenlemelerdir⁵¹. Bu üç nedenden ilk ikisi tamamen doğanın işleyişinden kaynaklanmakta ve onların üzerinde insanlar çok az bir etkide bulunabilmektedir. Doğada gerçekleşen seller, depremler ve salgın hastalıklar gibi yıkıcı olaylar modern teknoloji ile dahi tam anlamıyla insana zarar vermeyecek hale getirilememiştir. Ayrıca insanın doğa durumundaki hali ele alınacak olursa bu yıkıcı olayların etkilerinin çok daha büyük olacağı açıktır. İnsanın doğaya

⁵⁰ Freud, **Uygurluğun Huzursuzluğu**, 45.

⁵¹ **age**, 45.

tam anlamıyla hâkim olması, doğayı hazza ulaştıran ve acıları önleyen mükemmel bir forma sokması Sigmund Freud'a göre olası değildir. Nitekim bunu yapmak evrenin işleyişini kökünden değiştirmeyi veya doğanın üzerinde olan çok büyük bir güce sahip olmayı gerektirir. Bu seçenekler, Freud'a pek olası seçenekler olarak görünmemektedir⁵². Aynı şekilde insan bedenlerinin zayıflığı da insanların tam anlamıyla çözemeyeceği bir durumdur. İnsan bedeninde gerçekleşen kimyasal, biyolojik ve psikolojik süreçler insanları çoğu zaman sıkıntılara düşürmektedir ve hazzardan uzaklaştırmaktadır. Freud'a göre doğanın yıkıcı ve zapt edilemez niteliği insanların doğa durumundan kurtulma arzusunu doğrudan doğruya tetiklemiştir⁵³. Bu tetikleme ise insanlar arasındaki ortak yaşamın oluşmasının en büyük nedenidir. Bu bağlamda insanlar arasındaki ortak yaşamı doğuran en büyük itki güvenlik arayışıdır. Ortak yaşamın en büyük olumlu sonucu ise güvenliğin artmasıdır. İnsanların ortak yaşam ile birlikte büyük bir güvenlik elde etmeleri benlik içgüdülerine doğrudan doğruya büyük bir haz sunmaktadır. Bu nedenle ortak yaşam insan doğasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Onu ortaya çıkaran temel etmen benlik içgüdüleridir. Freud'a göre insanlar arasındaki ortak yaşam, insan mutsuzluğunun ilk iki nedenine karşı (doğanın yıkıcı gücü ve insanların zayıflığı) mükemmel olmasa bile oldukça büyük çözümler sunmaktadır.

3.1.1. Toplum Sözleşmesi ve Ortak Yaşam

Bu alt başlık içerisinde Sigmund Freud'un insan bireylerinin ortak yaşamı hakkındaki düşüncelerinin Thomas Hobbes tarafından üretilen ve John Locke ile Jean Jacques Rousseau tarafından yorumlanan *toplum sözleşmesi* kuramı karşısındaki konumu ele alınacaktır. Freud'un toplum hakkındaki düşünceleri ile toplum sözleşmesi kuramının pek çok benzerliği vardır. İki yaklaşım da insanların uzak bir geçmişte doğa durumunda bulunduğu iddiası üzerine kuruludur. Sigmund Freud; Hobbes, Locke ve Rousseau'ya paralel olarak henüz toplumsal yaşam yokken insanların doğa durumunda yaşadıklarını ileri sürmektedir. Ancak toplum sözleşmesi kuramını savunan düşünürlerin doğa durumu anlayışları büyük farklılıklar içermektedir. Hobbes, -Freud'un düşüncelerine paralel olarak- doğa durumundaki yaşamı herkesin herkese karşı olan savaş hali olarak nitelemiştir⁵⁴. Ancak Locke ve

⁵² age, 45.

⁵³ age, 35.

⁵⁴ Simon Blackburn, age, 350.

Rousseau, doğa durumuna karşı optimist bir yaklaşım benimsemiştir⁵⁵. Onlara göre insanlar doğa durumunda çatışma içerisinde bulunmamaktadır. Freud'un düşüncelerinin toplum sözleşmesi kuramı ile olan diğer bir ortak noktası şudur: Bu iki yaklaşımda da insanların tarihsel süreç içerisinde öncelikle tekil bireylerden ailelere daha sonra ise ailelerden büyük topluluklara doğru bir yol izlediği kabul edilmektedir⁵⁶. Sigmund Freud, toplumsal yaşamın en eski formunun *aile* olduğunu ileri sürmektedir. Toplum sözleşmesi kuramını ileri süren ve geliştiren düşünürler de toplumun en eski formunun aile olduğunu kabul etmektedirler. Onlara göre de büyük toplumsal organizasyonlar aile temelinde ortaya çıkan ilk toplumsal organizasyonların gelişmesi ve genişlemesi ile var olmuştur. Bir başka benzerlik de şudur: Freud'a göre insanlar ortak yaşam ile birlikte güvenlik elde etmişlerdir. Ancak bununla birlikte onlar arzularını bastırmak ve her toplumda bir şekilde ortaya çıkararak kendilerini kısıtlayan otoritelere boyun eğmek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle Sigmund Freud'a göre insanlar ortak yaşam ile birlikte özgürlüklerini yitirmişlerdir. Bu noktada Freud'un, *pozitif özgürlük* anlayışını özgürlük kavramı altında asla ele alınamaz olarak gördüğünü belirtmek yerinde olacaktır. Pozitif özgürlük, insanların yasalar koyarak ve bu yasalara uyarak özgür olacaklarını ifade eden siyaset felsefesi terimidir⁵⁷. Onun karşıtı ise *negatif özgürlük* terimidir. Negatif özgürlük, insanların ancak tüm bağlardan ve yasalardan kurtularak özgür olabileceklerini ifade etmek için kullanılan siyaset felsefesi terimidir⁵⁸. Sigmund Freud'un kabul ettiği özgürlük anlayışı, negatif özgürlük anlayışıdır. J.J. Rousseau, Freud'un görüşlerine paralel olarak *Toplum Sözleşmesi* isimli eserinde insanların toplumsal yaşam ile birlikte büyük kazanımlar elde ettiğini ileri sürmektedir. Rousseau'ya göre toplumsal yaşam insanın yetilerini geliştirmiş, düşüncelerini açmış, duygularını soylulaştırmış ve insanı akılsız bir hayvan konumundan akıllı bir varlık haline getirmiştir⁵⁹. Ancak Rousseau'ya göre de toplumsal yaşam, insanı bir daha asla dönemeyeceği doğa durumundaki özgürlüğünden koparmıştır.

Sayılan benzerliklerden sonra şimdi de bu iki yaklaşımın farkları ele alınacaktır. Sonrasında ise bu iki yaklaşımın aynı düşüncelere dayanıp dayanmadığı ve aynı

⁵⁵ **age**, 350.

⁵⁶ Jean-Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, çev. Vedat Günyol, 16. bs. (İstanbul: Tütkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 4.

⁵⁷ Blackburn, **age**, 141.

⁵⁸ **age**, 141.

⁵⁹ Rousseau, **age**, 18.

iddiaları dile getirip getirmediği irdelenecektir. Bu iki yaklaşım arasındaki birinci farklılık, köken arayışı noktasında kendisini göstermektedir. Toplum sözleşmesi kuramını üreten ve geliştiren filozoflar, bu kuram ile temel olarak devletin kökenini ve niteliklerini açıklamak istemektedirler. Sigmund Freud ise insanlar arasındaki ortak yaşamı açıklama girişimiyle insanın kültürel boyutuna dair kökensel bir açıklama getirme iddiasındadır. İkinci ve en önemli fark ise şudur: Toplum sözleşmesi kuramı insanların özünde rasyonel varlıklar olduğu kabulüne dayalıdır⁶⁰. Bu kurama göre insanlar doğa durumundaki güvensizlik, yıkıcılık ve kestirilemezlik gibi nitelikleri ele almışlar, sonrasında kendi yararlarına olacağını düşünerek bazı sınırlamalar üretmeyi ve doğal özgürlüklerinden vazgeçmeyi benimsemişlerdir. Freud'un doğa anlayışına göre de doğa durumu güvensizlik, yıkıcılık ve kestirilemezlik niteliklerine sahiptir. Ancak Freud'a göre insanların toplum yaşamına geçişi rasyonel ve refleksif bilinç üzerine kurulamaz. Ona göre insanların ortak yaşama geçişi içgüdülerin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Benlik içgüdülerinin bireyi koruyan niteliği insanları doğal tehlikelere birlikte karşı koyabileceği diğer insanlarla bir arada olmaya itmiştir. Cinsel içgüdülerle birlikte var olan saldırganlık dürtüsünün ortak yaşamın en erken formu olan ailede bastırılmasının getirdiği bütünleşme de ortak yaşamın büyümesini ve etkisinin genişlemesini sağlamıştır.

Yapılan karşılaştırmanın sonucunda tespit edilebildiği kadarıyla Sigmund Freud'un ortak yaşam hakkındaki düşünceleri ile toplum sözleşmesi kuramının ortaklıkları şunlardır: 1) Toplumsal yaşamdan önce insanlar doğa durumunda bulunmaktaydı. 2) Doğa durumu insanları olumsuz etkileyen yıkıcılık, güvensizlik ve kestirilemezlik niteliklerine sahiptir. 3) İnsanlar doğa durumunda negatif özgürlüğe tam anlamıyla sahipken toplumsal yaşamda onu kaybetmişlerdir. 4) Toplumlardan en eski olanı ailedir ve tüm toplumsal formlar aileden başlayarak genişlemiş ve büyümüştür. 5) Toplumsal yaşam ile birlikte insanlar başta güvenlik olmak üzere farklı işlerde uzmanlaşma ve kültür unsurlarının (edebiyat, spor, sanat vb.) üretilmesi gibi pek çok yarar elde etmişlerdir. Sigmund Freud'un insanların ortak yaşamı hakkındaki görüşlerinin toplum sözleşmesi kuramıyla farklı olan yönleri ise şunlardır: 1) Doğa durumundan toplumsal yaşama geçiş, insanların gerçekleştirdikleri düşünme eyleminin sonucu olarak toplumsal yaşamı kendilerine uygun bulmaları ile gerçekleşmemiştir. Toplumsal yaşama geçiş insan doğası nedeniyle gerçekleşmiştir ve

⁶⁰ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 5. bs. (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 1033.

bu sürecin temelinde güvenlik arayan benlik içgüdüleri (İng. *ego drives*) bulunmaktadır. 2) İnsan doğası ciddi ölçüde saldırganlık içermektedir. Bu nedenle insanların doğa durumunda mutlu ve çatışmalardan uzak yaşadığı ileri sürülemez. Bu noktada Freud'un düşünceleri toplum sözleşmesi kuramının geliştiricilerinden olan Locke ve J.J. Rousseau'nun düşünceleri ile zıtlaşsa da bu kuramı ortaya çıkaran Thomas Hobbes'un düşünceleri ile uyum içerisindedir.

Freud'un toplum sözleşmesi kuramından farklılaşan iki düşüncesi incelendiğinde, bu iki düşüncenin toplum sözleşmesi kuramına nispetle çok daha makul ve savunulabilir olduğu iddia edilebilir. Nitekim insanların doğa durumundan toplumsal yaşama geçişinin onların düşünme eyleminin sonucu olarak gerçekleştiğini ileri sürmek, insanların düşünsel kabiliyetinin tarihin her anında şu anki haliyle var olduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir. Ancak bu iddiayı gerekçelendirecek bir veri bulunmamaktadır. İnsanın evrimsel süreç içerisinde beyninin oldukça büyüdüğü ve beyin hacminin modern insanlarda yaklaşık olarak 1350 cm³'e ulaştığı bilinmektedir⁶¹. İnsanların karmaşık diller geliştirmesi, onların düşünsel boyutunun gelişmesi ve toplumsal birlikteliklerin ortaya çıkmasının da ancak bu sürecin bir sonucu olarak gerçekleşebileceğini kabul etmek oldukça makuldür⁶². Bu noktada Sigmund Freud'un düşünceleri toplum sözleşmesi kuramına nispetle daha sağlam temellere dayanmaktadır. Freud'un düşüncelerinin toplum sözleşmesi kuramından farklılaştığı ikinci nokta olan doğa durumuna gelecek olursak, Freud'un Locke'ye ve Rousseau'ya doğa durumu yorumuna karşı çıkarak ileri sürdüğü doğa durumu anlayışının oldukça sağlam temellere dayandığını kabul etmek gerekir. Nitekim insanların ciddi ölçüde saldırganlık barındırdıkları sürekli gözlenebilen bir olgudur. Günümüz toplumlarındaki kanunlar, güvenlik teşkilatları ve benimsenen ahlaki ilkeler bile insanların saldırganlığını tam anlamıyla ortadan kaldıramamış değildir. Doğa durumu söz konusu olduğunda ise insanların saldırganlığının fazlaca ortaya çıkacağını düşünmek oldukça makuldür. Sayılan gerekçelere dayanarak Freud'un insanlar arasında bulunan ortak yaşam hakkındaki düşüncelerinin toplum sözleşmesi kuramı içerisinde ileri sürülen düşüncelerle büyük ölçüde uyumlu olduğunu, uyumsuzluğun bulunduğu iki noktada ise Freud'un düşüncelerinin daha gerçekçi olduğu söylenebilir.

⁶¹ Leakey, *age*, 57.

⁶² *age*, 58.

3.2. Oidipus Karmaşası

Sigmund Freud, *Oidipus karmaşası* terimini Yunan mitlerinden olan Oidipus mitinin sembollerinden yola çıkarak üretmiştir. Freud, Oidipus karmaşası terimiyle insanlar arasındaki ortak yaşamı, insan doğasından hareket ederek açıklama amacını gütmüştür. Oidipus mitinde bulunan karakterler ve olaylar genel anlamıyla şöyledir: Oidipus'un babası ve Thebai'nin kralı olan Laios'a, doğacak olan erkek çocuğunun kendisini öldüreceği kâhinler tarafından bildirilir. Bunun üzerine Laios, yardımcısına yeni doğan Oidipus'u hayvanlara yem olması için ormana bırakmasını emreder. Laios'un yardımcısı bu emri yerine getirerek bebeği ormana bırakır. Ancak yakında bulunan çobanlar Oidipus'u yanlarına alırlar. Sonrasında ise onu Korinth'e götürerek çocukları olmayan Kral Polybos ve Kraliçe Merope'ye verirler. Polybos ve Merope'nin ellerinde büyüyen Oidipus'a bir şölen esnasında davetlilerden biri evlatlık olduğunu söyler. Bunun üzerine ne yapacağını bilemeyen Oidipus, Delphi tapınağına giderek kâhine geleceğini sorar. Kâhin ise Oidipus'a annesiyle sevişeceğini, gayri meşru bir soyu olacağını ve babasını öldüreceğini söyler. Dehşete düşen ve duyduklarına anlam veremeyen Oidipus, tapınağı terk eder ve Korinth'e geri dönmez. Oidipus, kendisine yaşayacak başka bir yer bulmak için yola koyulur. Yola koyulmuş ilerlerken yolun daraldığı bir noktada, yanında birkaç hizmetçi bulunan tanımadığı yaşlı bir adamla geçiş üstünlüğü hakkında tartışır. Bu yaşlı adam Oidipus'un gerçek babası olan Laios'tur. Laios sinirlenip Oidipus'a kamçı ile vurur. Oidipus da buna karşılık elindeki sopa ile yaşlı adamı ve tanıkları öldürür. Bir süre yollarda dolandıktan sonra Oidipus, Thebai'ye varır. Bu süreçte kral öldüğü için Thebai şehrinde güvenlik kalmamış ve yaratık Sfenks şehirde korku salar olmuştur. Sfenks, insanlara bir bilmece sorar ve bu bilmecenin cevabını bilen çıkmayınca onları yer. Bu korku ile yaşayan Thebaililer, kendilerini Sfenks'ten kurtaracak kişiyi Thebai'nin kralı yapmaya karar verirler. Daha sonra Sfenks'in sorusuna doğru cevap veren ve şehri kurtaran Oidipus'u kral yaparlar ve Laios'un karısı İokaste ile evlendirirler. Oidipus'un, öz annesi olduğunu bilmediği İokaste'dan iki oğlu ve iki kızı olur. Aradan geçen birkaç yılın ardından Thebai'de veba salgını baş gösterir. İnsanlar Oidipus'tan kendilerini bu sıkıntıdan kurtarmasını isterler. Ne yapacağını bilemeyen Oidipus, Delphi kâhinine giderek vebadan kurtulmanın yolunu sorar. Kâhin, ona vebanın bitmesi için şehirde mutluluk içinde yaşayan günahkârı şehirden kovması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Oidipus, bu kişinin eski kral Laios'un katili olduğu sonucuna varır ve katili

bulmak için Thebai'ye döner. Yaptığı araştırmanın sonucunda eski kral Laios'un, Delphi tapınağına giderken öldürüldüğünü öğrenir ve kendi öldürdüğü yaşlı adamın Laios olduğunu anlar. Bu durumda İokaste'nin de Oidipus'un annesi olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu nedenle İokaste kendini asar. Oidipus ise İokaste'nin altın iğneleriyle kendi gözlerini oyar ve ömrünün sonuna kadar görme yetisi olmadan yaşar⁶³.

Özet olarak aktarılan Oidipus mitinin sembolik yapısına ve Freud'un düşüncelerindeki yerine geçmeden önce Freud'un aile kavramına yaklaşımına değinmek gereklidir. Bu nedenle burada öncelikle *aile* kavramının Freud'un düşüncelerindeki konumuna ve *psikoseksüel gelişim kuramına* (İng. *theory of psychosexual development*) göre Oidipus karmaşasına değinilecek, daha sonra Oidipus mitinin aile kavramıyla olan ilişkisi ele alınacaktır. Freud ortak yaşamı, insanların birbirlerine bağlanmaları ve bir bütün oluşturmaları olarak görmektedir. Freud'a göre aile bu sürecin kökeninde bulunmaktadır⁶⁴. İnsanların bir araya gelerek aileler oluşturmaları, Freud'un birinci dönemindeki içgüdü kuramına göre cinsel içgüdülerin (İng. *sexual drives*), ikinci dönemindeki içgüdü kuramına göre sevgi güdülerinin (İng. *erotic drives*) bir sonucudur. Cinsel içgüdülerin nesneye yönelen ve birleştirici olan niteliği sonucunda bireylerden aileler, ailelerden boylar, boylardan ise halklar ve uluslar oluşmuştur⁶⁵. İnsan topluluklarının kökeninde ailenin bulunduğunu kabul etmek, ailenin kökeni sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Freud, ailenin kökeninin tespit edilmesinin toplum yapısının anlaşılması için oldukça hayati olduğunun farkındadır.

Freud, ailenin kökenini açıklamak için Charles Darwin'in eski dönemlerde yaşayan insan toplulukları hakkında ileri sürdüğü spekülasyondan yola çıkmıştır. Darwin'in spekülatif durum betimlemesine göre eski dönemlerde insanların topluluk halinde yaşamaya başlaması, güçlü ve üstün olan bir erkeğin pek çok kadını sahiplenmesi ve onları kendi yanında tutması ile gerçekleşmiştir⁶⁶. Bu erkek ve kadınların çocukları olduğunda baba –buradan sonra o, *arkaik baba* olarak adlandırılacaktır-, doğan çocukları da diğer kadınları sahiplendiği gibi sahiplenmiştir.

⁶³ Şefik Can, **Klasik Yunan Mitolojisi**, 19. bs. (İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2020), 228-230.

⁶⁴ Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, 89.

⁶⁵ **age**, 78.

⁶⁶ Sigmund Freud, **Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi**, çev. Elif Yıldırım, 4. bs. (İstanbul: Oda Yayınları, 2018), 71.

Arkaik baba, sahiplendiği kadınlar ve kız çocuklar ile erkek çocuklar arasında cinselliği yasaklamıştır. Bu noktada Freud'a göre ortak yaşamın ilk ve en temel yasağı olan ensest yasağı doğmuştur. Büyüyen erkek çocukların arkaik babaya karşı olan duygu durumları çift değerlilik (İng. *ambivalence*) içermektedir. Erkek çocuklar bir taraftan arkaik babanın koruması altında bulunmaktadır ve onun otoritesi ile bütünleşmek istemektedirler. Diğer taraftan ise arkaik babanın otoritesi nedeniyle sınırlanmakta ve arzu nesnelere ulaşamamaktadırlar. Bir süre sonra bu erkek çocuklar grubu arkaik babanın sınırlandırıcılığından kurtulmak için bir araya gelerek onu öldürürler. Ancak arkaik babaya karşı taşıdıkları çiftdeğerli duygu durumu nedeniyle bu öldürme eylemi onlarda suçluluk duygusu oluşmasına yol açar. Bu durum betimlemesindeki bazı detayların farklılaşması genel anlatı açısından ciddi bir sorun doğurmamaktadır. Örnek olarak arkaik babanın birinci nesilde mi yoksa birkaç nesil geçtikten sonra mı öldürüldüğü ve bu öldürme sonrasında erkek çocuklar grubundan birinin hâkim erkek konumuna yükselip yükselmeyeceği anlatının genel karakterini değiştirmemektedir. Herbert Marcuse'un da kabul ettiği gibi arkaik baba egemenliğin arketipidir ve arkaik babanın öldürülmesi anlatısı ortak yaşam içerisindeki egemenlik-köleleştirme-ayaklanma-pekiştirilmiş egemenlik döngüsünün sembolik bir yansımasıdır⁶⁷.

Freud, yukarıda özetlediğim arkaik baba anlatısı ile Oidipus mitini birlikte ele alarak *Oidipus karmaşası* kuramını geliştirmiştir. Bu kurama göre ailenin temel karakteristik özelliği babanın, kadınlar ile çocukların sahibi olması ve onların cinsel amaçlarını yasaklamasıdır. İnsanlar bir aile içerisinde doğarak dünyaya gelirler. Bunun sonucunda aile üyeleri, çocukların cinsel ihtiyaçlarının ilk nesnelere sahiptirler. Buna göre cinsellik içgüdüsüne sahip olan bebekler ve çocuklar cinsel nesne olarak gördükleri varlıklara bağlanma eğilimi taşırlar ve bebeklerin ilk cinsel nesnelere annedir. Annenin olmadığı durumlarda ise bakıcılarıdır. Psikoseksüel gelişim kuramına göre bebeklik döneminde zevk odağı ağızdır. Hem erkek hem de kız çocuklar emme davranışıyla libidinal yönelimlerinin nesnesi olarak annelerine bağlanırlar. Ancak 3-6 yaş arası kapsayan fallik dönemde çocukların cinsel yönelimleri çekişmeci bir niteliğe bürünür. Bu dönemde anne ile baba arasındaki ilişki ve çocukların bu ilişki karşısındaki konumu, onların nesne seçimini doğrudan etkiler.

⁶⁷ Herbert Marcuse, *Eros ve Uygarlık*, çev. AzizYardımlı, 3. bs. (İstanbul: İdea Yayınevi, 1998), 34.

Fallik dönemde erkek çocuk, annesini arzu nesnesi olarak benimseyen bir babanın varlığını idrak eder. Bu durum erkek çocuğu kendi arzu nesnesi olan annesine tek başına sahip olmak için babasına karşı saldırgan ve kindar bir duygu durumuna sürükler⁶⁸. Freud'a göre pek çok çocuğun annesine söylediği bilinen: "Babam ölünce seninle ben evleneceğim." anlamındaki cümleler bu bilinçdışı yönelimin açığa çıkmasıyla söylenmektedir⁶⁹. Ancak çocuğun babasına karşı olan tutumu sadece bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda erkek çocuk babasının koruması altındadır. Baba, erkek çocuğun bütünleşmek isteyeceği ve kendisi gibi olmayı arzulanacağı bir figürdür. Freud, buna ek olarak çocuğun babasına karşı olan diğer bir tutumunun da cezalandırılma korkusu olduğunu ifade etmektedir⁷⁰. Bu duygu durumundaki çocuğun temel yönelimi takdir edilmek ve aferin almaktır. Erkek çocuğun içerisinde bulunduğu duygusal çift değerlilik bir yönüyle saldırganlık ve kinden, diğer yönüyle ise minnettarlık ve takdir edilme isteğinden oluşmaktadır.

Fallik dönemde kız çocuğun duygusal tutumu da psikanalitik ekol içerisinde benzer şekilde açıklanır. Bu açıklamaya göre emme döneminde kız çocuktaki birincil cinsel nesne tıpkı erkek çocukta olduğu gibi annedir ve bu yönelim oral yoldan gerçekleşmektedir. Fallik dönemde anne ile babanın arasındaki ilişkinin farkına vardıklarında kız çocuklardaki genel yönelim babayı cinsel nesne edinmek ve anneye karşı rekabetçi ve kindar bir tutuma sahip olmaktır. Kız çocuğun anneye olan yönelimi erkek çocuğun babaya olan yönelimi gibi çift değerli bir niteliğe sahiptir. Onun anneye olan yönelimindeki çift değerliliği doğuran şey, anne ile özdeşleşmesidir. Kız çocuk, bir yandan annesini rakip olarak görmekte ve ona karşı kindar duygular taşımaktayken diğer yandan annesi gibi olmayı istemekte ve annesi gibi babası tarafından kabul edilmeyi arzulamaktadır. Bu bilinçdışı yönelimin ortaya çıkma biçimi kültürel farklılıklara göre değişse de verilebilecek örneklerin başında kız çocuklarda sıklıkla görülen annesinin kıyafetlerini giyme ve makyaj yapma davranışı gelir.

Bu noktadan sonra, bölümün başında özetlediğim Oidipus mitinin sembolik nitelikleri ele alınacaktır. Bu niteliklerden birincisi şudur: Oidipus'un, babasını öldürmesi erkek çocuğun babaya karşı olan saldırgan ve kindar tutumunu temsil etmektedir. İkincisi, Oidipus'un, annesi ile evlenmesi erkek çocuğun anneye karşı olan

⁶⁸ Fromm, *age*, 47.

⁶⁹ Fromm, *age*, 52.

⁷⁰ Edward Erwin, "Castration Complex", *The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture*, 66.

cinsel yönelimini temsil etmektedir. Üçüncüsü, Oidipus'un, babasını öldürürken ve annesi ile evlenirken onların gerçekte kim olduklarını bilmemesi insanların yönelimlerinin bilinçdışı olduğunu temsil etmektedir. Dördüncüsü –ortak yaşam açısından en önemli olan çıkarım budur-, Oidipus'un kral olması ve annesi ile evlenmesi aynı zamanda gerçekleşmiştir. Buna göre arzu nesnesine erişme noktasında kişinin karşısında bulunan en büyük engel otoritedir. Bu bağlamda bir şehrin yöneticisi olmak ile bir ailenin içerisindeki baba olmak otoriteyi temsil etme noktasında eşittir. Ortak yaşamın en küçük halkası olan aile içerisindeki baba nasıl ki aile üyelerini sınırlıyorsa ortak yaşamın nicelik olarak daha büyük bir halkası olan toplumun içerisindeki otoriteler de toplumun üyelerini sınırlamaktadır. Bu yönüyle bütün otoriteler sembolik anlamda bir *baba figürü* olarak var olurlar. Ayrıca otoritenin getirdiği sınırlamalar ve zorluklar ne kadar büyük olursa olsun onu ortadan kaldırmak Laios'un ölmesi, İokaste'nin kendisini asması ve Oidipus'un kendi gözünü kör etmesinde temsil edildiği gibi kaosa yol açmaktadır. Bu yönüyle ortak yaşamın gerek küçük gerekse büyük formlarında otoritenin var olması kaçınılmazdır. Sigmund Freud, bu yaklaşımı benimseyerek ortak yaşama karşı yıkıcı girişimlerde bulunmak yerine ortak yaşamdaki otorite unsurunun düzenlenmesini kültürel ve toplumsal bir hedef olarak ortaya koymuştur.

Sigmund Freud, ortak yaşamı aileden başlayan ve daha büyük organizasyonlar halinde var olmaya devam eden bir yapı olarak görmektedir. Freud'a göre bir bireyin *toplumsallaşmasını* (İng. *socialization*) sağlayan şey bir otoritenin varlığı ve bireyin saldırganca olan arzularını bastırmasıdır⁷¹. Buna paralel olarak aileden başlayan ve büyüyerek genişleyen kabile, boy, ulus vb. tüm ortak yaşam formlarında da bir otorite vardır ve bireylerin arzularını sınırsızca gerçekleştirmesi yasaklanmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak Sigmund Freud'un düşüncelerine göre ortak yaşamın kökeninde Oidipus karmaşası bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre insanların tüm toplumsal varoluş türleri Oidipus karmaşası kuramı ile açıklanabilmektedir.

Bir insan bireyi doğduğunda kendisini doğal bir varlık kılan donanıma sahip olarak doğmaktadır. Ancak yeni doğan bir bebeğin hiçbir kültürel donanımı bulunmamaktadır. İnsan bireylerinin toplumsallaşması, kültürel içeriklerin onlara aktarılması ile gerçekleşmektedir. Bu süreç *kültürleme* kavramı ile ifade edilmektedir.

⁷¹ James J. Dicenso, **The Other Freud: Religion, Culture and Psychoanalysis**, 2. bs. (London: Routledge, 2005), 96.

Kültürleme; bir toplumun değerlerinin ve özelliklerinin tamamının o toplumun bireylerine aktarılmasıdır⁷². Kültürleme işlemi Freud'a göre Oidipus karmaşası ile gerçekleşmektedir. Sigmund Freud'un düşünceleri içerisinde ortak yaşamın asli anlamı, insanların saldırganca olan arzularının bastırılması sonucunda oluşan toplumsal varoluştur. Bir çocuğun arzularının, hayatının erken döneminde baba ve anne otoritesi aracılığıyla bastırılması onun toplumsal bir varlık haline gelmesine neden olur. İnsanlar, hayatlarının erken dönemlerinde aile içerisinde -çoğu durumda baba ve anne aracılığıyla- kültürel bir varlık haline gelirler. Kültürel bir varlık haline gelen insan, kendisi için geçerli olan bazı yasaklar ve kısıtlamalar olduğunun ve bu yasakları aşması durumunda cezalandırılacağına farkına varır. Freud'a göre bütün ortak yaşam formları için toplumsallaşma (İng. *socialization*) aynı şekilde gerçekleşmektedir. Güçlü bir insan, tanrı kavramı veya devlet aracılığıyla gerçekleşen toplumsallaşmalarda da aynı unsurlar bulunmaktadır. Örnek olarak devlet, insanlara belirli yasaklar ve sınırlamalar getirmektedir. Devlet aracılığıyla gerçekleşen toplumsallaşmada insanlar, kendileri için geçerli olan yasakların ve bu yasakların ihlal edilmesi durumunda karşılaşacakları cezaların farkına varırlar. Diğer bir örnek olarak tanrı kavramı aracılığıyla gerçekleşen toplumsallaşma verilebilir. Bu örnekte de süreç aynı şekilde ilerlemektedir. Toplumsallaşmanın tanrı kavramı ile gerçekleştiği örneklerde insanlar tanrı olarak adlandırılan bir varlığın bulunduğunu, onun kendilerine bazı yasaklar getirdiğini ve bu yasakları aşmaları durumunda kendilerinin tanrı tarafından cezalandırılacaklarını benimserler. Bu durum onların kültürel bir varlık olmalarını ve ortak yaşamın içerisine girmelerini sağlamaktadır. Freud'un düşüncelerine göre toplumsallaşmanın gerçekleşmesi için otorite, yasak ve ceza olmazsa olmaz unsurlardır. Aile, kabile, ulus, inananlar topluluğu vb. tüm ortak yaşam formlarında bu üç unsur tam olarak bulunmaktadır. İnsanların toplumsal bir varlık haline gelmesi, tüm ortak yaşam formlarında bir çocuğun aile içerisinde toplumsallaşmasına benzer şekilde gerçekleşmektedir. Bu ise Sigmund Freud'un geliştirdiği Oidipus karmaşası kuramının anlamıdır.

Oidipus karmaşası kuramı hakkında ele almamız gereken diğer bir husus ise onun evrensel geçerliliğinin olup olmadığıdır. Sigmund Freud Oidipus karmaşasının ortak yaşamın kökeninde bulunduğunu iddia etmektedir. Ancak burada sorulması gereken soru şudur: Oidipus karmaşası kuramı insanların toplumsal boyutunu açıklama

⁷² Cevizci, *age*, 642.

noktasında bir evrenselliğe sahip midir? Bu soruya olumlu yanıt verilebilir. Nitekim Oidipus karmaşası doğrudan bir babanın varlığı ile ortaya çıkabilse bile aynı zamanda bir baba figürünün varlığı ile de ortaya çıkabilir. Kültür tarihi açısından genel kabul gören bir yaklaşım olarak nasıl ki toprak doğuruculuk ve besleyicilik gibi nitelikleri nedeniyle tüm kültürlerde bir anne figürü olarak algılanıyorsa buna paralel olarak baba figürü olarak algılanan pek çok yapının varlığı da bilinmektedir⁷³. Nitekim baba figürü olarak kültür tarihinde karşımıza *devlet, yöneticiler ve din adamları* gibi yapı ve gruplar çıkmaktadır⁷⁴. Bir ailedeki babanın kısıtlayıcılık, cezalandırıcılık ve koruyuculuk nitelikleri sembolik bakımdan devlete, yöneticilere ve din adamlarına da yüklenmektedir. Devlet ve yöneticiler tıpkı bir baba gibi bireylere koruyuculuk sağlamakta ve onlara dış tehditlere karşı güvenlik sunmaktadır. Bununla birlikte hem arkaik toplumlarda hem de modern toplumlarda yöneticiler insanlara belirli sınırlar koymakta ve bu sınırları aşanları cezalandırmaktadırlar. Din adamları ve inanç sistemlerinin tarihteki farklı varyasyonları da ele alınacak olursa onların da insanlara zararlı varlıklardan koruma sağlama ve kurtuluş (İng. *salvation*) sunma iddiasında oldukları görülecektir. Bununla birlikte onların, insanlara belirli sınırlar koymaları ve bu sınırları aşanların dünyevi veya uhrevi bir cezaya çarptırılacağını haber vermeleri nedeniyle bir baba figürü olarak var olduklarını ileri sürmemiz oldukça makuldür. Bu anlamda Oidipus karmaşası kuramı gerek en arkaik haliyle aile yapısı için gerekse psikanalitik ekol açısından baba figürü olarak değerlendirilen diğer toplumsal organizasyonlar olan devlet, yöneticiler ve din adamları gibi yapılar için aynı derecede açıklayıcılık taşıyan bir kuramdır. Bu nedenle Oidipus karmaşası kuramı insan bireyleri arasındaki tüm ortak yaşam formları hakkında geçerli olan evrensel bir kuramdır.

Oidipus karmaşası kuramının evrenselliğini gerekçelendiren ikinci bir yaklaşım da insanın evrimi ve bu evrimin kültüre olan etkisi üzerine kurulmaktadır. Bu yaklaşıma göre insan türünün atalarının 4 milyon yıldan daha uzun bir süre önce iki ayak üzerinde yürümeye başlaması doğum kanalının daralması sonucunu doğurmuştur. Doğum kanalının daralması ise bebeklerin tam gelişmeden bakıma muhtaç olarak doğmasına neden olmuştur⁷⁵. Yeni doğan insan bireyleri kendi başlarına yer değiştiremezler ve

⁷³ Agnes Petocz, **Freud, Psychoanalysis and Symbolism**, 2. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 131.

⁷⁴ Robert J. Bocock, "The Symbolism of Father – A Freudian Sociological Analysis", **The British Journal of Sociology**, c. 30, s. 2 (Jun, 1979): 208.

⁷⁵ Leakey, **age**, 57-60.

beslenmek için annelerine muhtaçtırlar. Bu durum insan yavrularının oldukça yoğun bir bakım görmelerini zorunlu kılmıştır⁷⁶. Yavrunun bakım ihtiyacının oldukça yoğun olması dişi homo sapienslerin hem hamilelik sürecinde hem de doğumdan sonraki süreçte yardım almalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu yardımı yapabilecek olan birincil varlıklar ise tabii ki erkek homo sapienslerdir. Yardımlaşma zorunluluğu insanların ortak yaşam içerisinde var olmasını kaçınılmaz kılmaktadır ve ortak yaşamın etki alanını büyütmektedir. Ayrıca insan türünün evrimsel süreçte yakın türlere nispetle oldukça büyük olan -ortalama 1350 cm³- bir beyin geliştirmesi insanların konuşma ve toplumsallaşma gibi becerilerde ilerlemelerini sağlamıştır. Bu evrimsel gelişmelerin ortak yaşamın etki alanının artmasına neden olduğu söylenebilir⁷⁷. Sonuç olarak insanlar üreyebilmek ve genetik materyallerini aktarabilmek için daha çok toplumsallaşmak, yardımlaşmak ve ortak yaşam içerisinde bulunmak zorunda kalmışlardır. Ortak yaşamın gelişmesini ve etkisinin artmasını sağlayan bu süreçte kültürel anlamdaki en büyük dönüşüm *babalık* kurumunun toplumsal bir kurum olarak ortaya çıkışıdır. Nitekim anne ile çocuk arasındaki ilişkinin her ne kadar kültürel boyutları varsa da bu ilişkinin fizyolojik açıdan hamilelik, hormon değişimleri, emzirme gibi çok sağlam temelleri bulunmaktadır. Oysa baba ile çocuk arasındaki ilişki tamamen kültürelidir. Bu durumun sonucu olarak babalık kavramının, annelik kavramından farklı olarak iki ayak üzerinde yürümenin getirdiği erken doğumlar nedeniyle ortaya çıktığı söylenebilir. Saffet Murat Tuna'nın da benimsediği bu evrimsel açıklama Oidipus kompleksi kuramının evrensel bir niteliğe sahip olduğunu, evrimsel biyolojiden hareketle gerekçelendirmektedir⁷⁸. Tuna'ya göre evrimsel süreç içerisinde babalık kurumunun fiziksel güce dayanan bir otorite olarak ortaya çıkması Oidipus karmaşasının temelinde bulunmaktadır.

⁷⁶ Yuval Noah Harari, **Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**, çev. Ertuğrul Genç, 7. bs. (İstanbul: Kolektif Kitap, 2015), 22-23.

⁷⁷ Leakey, **age**, 55-60.

⁷⁸ Saffet Murat Tuna, "Haz İlkesinin Ötesi ve Oidipus Kompleksi", Sigmund Freud, **Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd**, çev. Ali Babaoğlu, 7. bs. (İstanbul: Metis Yayınevi, 2020): 16-19. (Sunuş bölümündeki makale)

4. ORTAK YAŞAMIN SONUÇLARI

Sigmund Freud'un düşüncelerine göre ortak yaşamın *bastırma* ve *güvenlik* olmak üzere iki temel sonucu bulunmaktadır. Bastırma (İng. *repression*) ortak yaşamın olumsuz sonucudur. Çünkü insanın haz arayan doğası bastırma sonucunda arzu nesnelere engellenmektedir. Ortak yaşamın olumlu sonucu ise güvenlidir. İnsanlar ortak yaşam ile birlikte benlik içgüdülerine en büyük tatminleri sunan güvenliği elde etmişlerdir. Bu ana başlık altındaki iki alt başlık olan "Bastırma" ve "Güvenlik" bölümlerinde ortak yaşamın bu iki temel sonucu ele alınacaktır.

4.1. Bastırma

Sigmund Freud'un toplum hakkındaki düşüncelerinin merkezinde Oidipus karmaşası kuramı bulunmaktadır. Freud, bu kuram ile ortak yaşamın kökeninde içgüdülerin bastırılmasının bulunduğunu iddia etmiştir. *Bastırma* (İng. *repression*) kavramının psikanalitik ekol içerisindeki anlamı; istenmeyen arzuların, dürtülerin, düşüncelerin veya anıların bilinçten uzaklaştırılmasıdır⁷⁹. Tüm bastırma eylemleri bir otoritenin varlığı ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle bastırmanın ne olduğunu anlamak için onun kökeninde bulunan otorite kavramını ele almak gerekmektedir. Sigmund Freud'un düşüncelerine göre otoritenin en eski formu güçlü ve baskın olan bununla birlikte dişileri ve çocukları sahiplenen erkek bir bireydir. Bu güçlü ve baskın erkek birey arkaik baba olarak adlandırılır. Freud'a göre toplum düzeninin en eski ve en küçük örneği olan ailenin ortaya çıkışı arkaik babanın otoritesi sonucunda gerçekleşmiştir. Freud'un düşünceleri açısından otorite kavramı ortak yaşamın olmazsa olmaz unsurudur. Bu noktada Herbert Marcuse, Freud'un düşüncelerini değerlendirdiği *Eros ve Uygarlık: Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme* isimli eserinde Freud'u haklı bulmuş ve Oidipus karmaşası kuramındaki arkaik baba kavramının, otorite kavramının sembolik bir yansıması olduğunu ifade etmiştir⁸⁰.

⁷⁹ Matsumoto, *age*, 440.

⁸⁰ Herbert Marcuse, *age*, 34.

Bu noktada insanın haz arayan doğası açısından ortak yaşamın olumsuz sonucu olan bastırmanın anlamını ortaya koymak için *otorite* kavramının içeriğini tespit etmek ve insanlık tarihinde bulunan otorite türlerini belirlemek önem taşımaktadır. Otorite kavramının anlamsal içeriğinde *güç sahibi olmak, yasak koyuculuk ve cezalandırıcılık* olmak üzere üç temel nitelik bulunmaktadır. Bu anlamda tüm otoriteler güç sahibi olmak, yasaklar koymak ve yasakların ihlal edilmesi durumunda insanları cezalandırmak noktasında ortaktır. İkinci mesele ise insanlık tarihinde bulunan otorite türlerini belirlemektir. Otorite türlerini birbirinden ayırmak için otoritenin kökeni bir ayırım aracı olarak kullanılabilir. Buna göre otorite türlerini birbirinden ayıran şey, otoritelerin üzerine kurulduğu temellerdir. Otoritenin kökeninin bir ayırım aracı olarak kullanılmasıyla otorite kavramı incelendiğinde üç tür otorite ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, fiziksel güç üzerine kurulan otoritedir. İkincisi, metafizik ilkeler üzerine kurulan otoritedir. Üçüncüsü ise rasyonalite üzerine kurulan otoritedir.

Birinci otorite türü *fiziksel güç üzerine kurulu olan otoritedir*. Fiziksel güç üzerine kurulu olan otoritenin psikanalitik ekol içerisindeki en bariz örneği arkaik babadır. Arkaik babanın otoritesinin temelinde onun fiziksel gücü bulunmaktadır. Sigmund Freud'un düşüncelerine göre arkaik baba fiziksel güç ile dişileri ve çocukları sahiplenmekte, kendine karşı gelinmesini ve ensest ilişkileri yasaklamakta ve bu yasakları ihlal edenleri cezalandırmaktadır. Fiziksel güç üzerine kurulu olan otoritelere verilebilecek başka bir örnek en güçlü ve baskın olanın yönetici olduğu toplumlardaki otoritelerdir.

İkinci otorite türü *metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoritedir*. Metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoritelerin meşruiyeti metafizik kavramlar ile sağlanmaktadır. Metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoritelere örnek olarak tanrı kavramı üzerine kurulu olan otoriteler ve Platon'un *Devlet* isimli eserinde *iyi* idesi üzerine temellendirdiği otorite verilebilir⁸¹. Tanrı kavramı üzerine kurulu olan otorite ile örneklendirmeyi sürdürecektir olursak bu otorite türünde otoritenin kaynağı metafizik bir kavram olan tanrıdır. Ancak tanrı, diğer metafizik kavramlar gibi insanlar tarafından doğrudan algılanamadığı ve duyu verilerine konu olmadığı için bu otorite türünde otoritenin kaynağı ile uygulayıcısı, fiziksel güç üzerine kurulu olan otoritedeki gibi tek bir varlık değildir. Metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoritelerde otoritenin

⁸¹ Tülay Ahmetoğlu, "Platon'da Varlık, İyi İdeası ve İslam Düşüncesine Etkileri" (Yükseks Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 54-55.

kaynağı ile uygulayıcısı birbirinden ayrılmıştır. Bu durumda otoritenin kaynağı metafizik bir kavram iken onun uygulayıcısı, ilgili metafizik kavramın bilgisine sahip olduğu düşünülen ya da o metafizik kaynak ile iletişim kurduğuna inanılan insan veya insan gruplarıdır. Bu insan veya insan gruplarına örnek olarak Şamanist toplumlardaki şamanlar, Katolik mezhebindeki kilise örgütü ve Hinduizm'deki brahmanlar verilebilir. Verilen üç örnekte de otorite metafizik bir kaynağa dayanmaktadır ve gücünü o kaynaktan almaktadır. Bu yönüyle metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoriteler, otorite kavramının içerdiği üç temel nitelikten biri olan güç sahibi olma niteliğine sahiptir. Ayrıca metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoriteler tarafından insanlara bazı yasaklar getirilmektedir ve bu otoriteler insanları, ilgili yasaklara uymazlarsa dünyevi veya uhrevi bir cezalandırma ile uyarmaktadır. Bu yönüyle metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoriteler, otorite kavramının diğer iki niteliği olan yasak koyuculuğu ve cezalandırıcılığı da içermektedir.

Otorite türlerinin üçüncüsü olan *rasyonaliteye dayanan otoritelerde* otoritenin kaynağı insanların dünyevi yararlarıdır. Bu otoriteleri var kılan şey, insanların doğa durumunun tehlikeli ortamından uzaklaştırılması ve toplum halinde yaşamının getirdiği teknik uzmanlaşmanın yönetim ile gerçekleştirilmesine dayanır. Rasyonaliteye dayanan toplumlarda düzenin sağlanması için yasaların var olması kaçınılmazdır. Bu yasalar insanlara bazı kısıtlamalar getirmektedir. Ayrıca bu kısıtlamaların ihlal edilmesi durumunda uygulanacak cezalar bulunmaktadır. Bu yönüyle rasyonelite üzerine kurulan otoriteler de otorite kavramının üç temel niteliği olan güce sahip olmak, yasak koyuculuk ve cezalandırıcılık niteliklerine sahiptir.

Sigmund Freud'un düşüncelerinden hareketle ortaya koyduğum bu üç otorite türü aynı zamanda Freud'un yapısal kişilik kuramı (İng. *structural theory*) ile sıkı bir uyum içerisindedir. Buna göre fiziksel güç üzerine kurulu olan otoriteler *id kişiliğinin hâkim olduğu otoritelerdir*. Metafizik ilkeler üzerine kurulu olan otoriteler *süperego kişiliğinin hâkim olduğu otoritelerdir*. Rasyonalite üzerine kurulu olan otoriteler ise *ego kişiliğinin hâkim olduğu otoritelerdir*. Bu noktada yapısal kişilik kuramından hareketle ortaya koyulabilecek olan üç toplum türü bulunmaktadır. Bunlar: *id kişiliğinin hâkim olduğu toplum*, *süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplum* ve *ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumdur*.

İd kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar fiziksel güce dayanan otoriteler üzerine kurulurlar. Bu toplumlarda güce sahip olan insanlar, bu gücü başkalarını

önemsemeden yalnızca kendi arzularını tatmin etmek için kullanabilirler. Bu durum güce sahip olmayan insanların büyük mahrumiyetler ve bastırılmışlıklar taşımasına neden olur. İd kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insan bireylerinin saldırganlığı yeterince önlenmemiştir ve güce sahip olanlar saldırganca eylemlerde bulunabilmektedirler. Bu nedenle id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar doğa durumundan çok az uzaktadır. Bu toplumlarda güvenlik yeteri kadar tesis edilememektedir ve çatışmalar insanlar için büyük bir tehlike olmaya devam etmektedir. Bu yönüyle id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar insanın güvenlik arayan doğası ve benlik içgüdüleri açısından yeterli toplumlar olarak nitelenemez.

Süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar metafizik ilkelere dayanan otoriteler üzerine kurulurlar. Bu toplumlarda insan bireylerinin saldırganlığı baskılandığı gibi aynı zamanda onların saldırganca olmayan diğer arzuları da baskılanır. Bu durum insanların bir bölümünü tam bir boyun eğme ve itaat durumuna, diğer bölümünü ise isyankârlık ve yıkıcılık durumuna itmektedir. İd kişiliğinin hâkim olduğu toplumlardaki saldırganlık ve güvensizlik, süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda *bastırılanın geri dönüşü* (İng. *return of the repressed*) biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplumların da id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar gibi insanın güvenlik arayan doğası ve benlik içgüdüleri için yeterli olmadığı söylenebilir.

Üçüncü toplum türü olan ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar rasyonaliteye dayanan otoriteler üzerine kurulmaktadır. Freud, ego kavramını Türkçe’de yaygın olan şekliyle kibir ve enaniyet anlamında kullanmamaktadır. Freud’a göre ego kavramı gerçeklik ilkesi, ego kişiliğinin hâkim olduğu toplum ise gerçeklik ilkesinin hâkim olduğu toplum anlamına gelmektedir. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda yasaklar ne id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlardaki gibi yetersiz ne de süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlardaki gibi aşırıdır. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insan bireylerinin yalnızca saldırganca olan eylem ve davranışları yasaklanmaktadır. Saldırganca olmayan ve diğer insanlara zarar vermeyen arzuların gerçekleştirilmesi ise serbest bırakılmaktadır. Ego kişiliği gerçeklik ilkesinin hâkim olduğu kişiliktir. Bu nedenle ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda yasaklar rasyonalite temelinde insanların dünyevi yararı ve zararı gözetilerek belirlenir. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insanlar saldırganca olan eylemlerden uzak durmalarının karşılığı olarak yeterli derecede bir güvenlik ve kısmi de olsa bir

özgürlük elde etmişlerdir. Bu nedenle sayılan üç toplum türünden insan için en yararlı ve en tercih edilebilir olanı ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlardır.

Sigmund Freud'a göre doğa durumunda insanlar için yasaklar koyan ve onları cezalandıran hiçbir otorite bulunmamaktadır. Doğa durumunda insan bireylerini kısıtlayan tek etmen doğanın yıkıcı güçleri ve doğal zorluklardır. Ortak yaşamın ortaya çıkması bastırma (İng. *repression*) eylemi ile birlikte gerçekleşmiştir. Buna göre tüm ortak yaşam formları insanların yıkıcı ve saldırganca olan arzularının hem kendileri tarafından bastırılması hem de toplum tarafından kısıtlanması ile var olabilir. Zira insan, doğası gereği hazzı ulaşmayı isteyen ve yine doğası gereği saldırgan olan bir canlıdır. İnsanların ortak yaşam içerisinde var olması arzuların en azından bir kısmının bastırılmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim Freud'un birinci dönemindeki içgüdü teorisine göre benlik içgüdülerinin ve cinsel içgüdülerin doğurduğu arzuların temel niteliği saldırganlıktır ve saldırganlık insanların bir arada bulunmasını güçleştirmektedir.

Bu noktada saldırganlığı iç saldırganlık (grup içinde geçerli olan saldırganlık) ve dış saldırganlık (grup veya toplum dışında geçerli olan) olarak ikiye ayırmak gerekmektedir. Ortak yaşamın ilerleyen dönemleri için dış saldırganlığın insanların birliğini güçlendirebildiğine dair bazı örnekler bulunmaktadır. Örnek olarak kabile içi saldırmazlığı benimsemekle birlikte diğer kabilelere karşı saldırgan olan kabileler, ulus içi saldırmazlığı benimsemekle birlikte diğer uluslara karşı saldırgan olan uluslar ve inananlar arası saldırmazlığı benimsemekle birlikte diğer inananlar topluluklarına karşı saldırgan olan topluluklar verilebilir. Freud ortak yaşamın bazı formları için saldırganlığın insanları bir araya getiren bir etmen olabileceğinin farkındadır. Buna örnek olarak yaşadığı dönemdeki Nazi Almanya'sının dünya hâkimiyeti ülküsünü Yahudi düşmanlığı ve yabancılara gösterilen saldırganlık üzerinde gerçekleştirmesini vermektedir⁸². Bu gibi durumlarda saldırganlık, ilgili ortak yaşam birimi içerisinde yasaktır ancak o ortak yaşam biriminin dışında kalanlara karşı saldırganlık yasak değildir; hatta ahlaki bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Ancak dış saldırganlığın belirli bir zaman dilimi için insanları birbirine bağlaması onun ortak yaşam için sağlam bir dayanak olmasını gerektirmez. Çünkü dış saldırganlık, bir grubu veya toplumu kendileri gibi olan başka bir grubun veya toplumun saldırılarına hedef haline getirmektedir. Bu nedenle saldırganlığın her türü insanlar arasındaki ortak yaşam için

⁸² Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, 71.

zararlı bir etmendir. Bireyler arasındaki saldırganlığın önlenmesine paralel olarak toplumlar ve gruplar arasındaki saldırganlığın önlenmesi de ortak yaşamın var olması ve onun insan bireylerine güvenlik sağlanması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu düşüncelerin sonucunda ortak yaşamın var olması ve ortak yaşam tarafından insanlara yeterli düzeyde güvenlik sağlanması için saldırganlığın ve insanların saldırganca olan eylemlerinin bastırılmasının kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır. Saldırganlığın önlenmesi için saldırganlığın ortaya çıktığı iki boyut olan benlik içgüdülerine ve cinsel içgüdülere kısıtlamalar getirilmelidir. Bu kısıtlamaların gerçekleştirilmesini sağlayan şey ise saldırganca olan arzuların hem bireylerin kendileri tarafından bastırılması hem de toplum tarafından engellenmesidir.

Freud'a göre bastırma olmaksızın hiçbir ortak yaşam formunun (arkaik insan toplulukları, kabileler, uluslar, inananlar toplulukları vb.) var olması mümkün değildir. Ancak bastırma eylemi içgüdülerin ortadan kalkmasını sağlamaz. İçgüdüler insan bireylerinin yaşamının her anında var olmaya devam etmektedir. Ayrıca bastırma konusunda benlik içgüdüleri ile cinsel içgüdüler arasında da ciddi bir fark vardır. Benlik içgüdülerini temsil eden temel güdü olan yeme güdüsü ancak çok sınırlı olarak bastırmaya konu olabilir. Çünkü insan bireyleri yeme ve içme eylemini belirli bir süre gerçekleştirmediklerinde ölürlür. İnsan bireylerinin varlığını koruyan diğer benlik içgüdülerinin bastırılması da söz konusu değildir. Bu nedenle benlik içgüdüleri, yeme içgüdüğü ve onun doğurduğu sonuçlar toplumsal açıdan çok önemli değildir⁸³. Benlik içgüdülerinin bastırılması belki ekonomi, sosyoloji ya da Marksist teoriler açısından önemli sayılabilir. Ayrıca benlik içgüdülerinden olan yeme güdüsünün nesnesi insan bireyleri değildir. Bu nedenle yeme güdüsüyle birlikte ortaya çıkan saldırganlık insan bireyleri arasındaki ortak yaşam açısından kritik bir önem taşımamaktadır. Ancak cinsel içgüdüler yeme güdüsünden farklı olarak ertelenebilir, bastırılabilir, yüceltilebilir (İng. *sublimation*) ve biçim değiştirebilir. Ayrıca cinsel içgüdülerin nesnelere çoğunlukla insan bireyleridir. Bu nedenle cinsel içgüdülerle birlikte ortaya çıkan saldırganlık ortak yaşam açısından oldukça önemlidir. Sigmund Freud insanların bir arada yaşamasının temelinde cinsel içgüdülerin bastırılmasının bulunduğunu düşünmektedir⁸⁴. Bu noktada şunu vurgulamak gerekir ki burada kullanılan cinsellik kavramı, çiftleşme ve ona götüren eylemleri ifade eden dar anlamda

⁸³ Saffet Murat Tuna, **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, 4. bs. (İstanbul: Kanat Kitap, 2010), 62.

⁸⁴ Nuriye Merkit, "Sigmund Freud'un Uygarlık Anlayışı" (Yükseks Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 54.

kullanılmamaktadır. Cinsellik kavramı, Freud'un benlik içgüdüleri dışındaki tüm içgüdüleri ifade etmek için kullandığı geniş anlamda kullanılmaktadır. Bu geniş anlamıyla cinselliğin ve cinsellik ile birlikte ortaya çıkarak insanı nesne edinen saldırganlığın bastırılması ortak yaşamın olmazsa olmaz unsurudur. Buna göre tüm ortak yaşam formlarında değişmeden var olan şey insanı nesne edinen saldırganlığın bir otorite tarafından bastırılması, insanlara bazı yasaklar koyulması ve bu yasaklara uymayanların cezalandırılmasıdır. Ortak yaşamın en eski formu olan arkaik ailelerden günümüz uluslarına kadar var olmuş olan tüm ortak yaşam formları bu nitelikleri taşıma noktasında eşittir. İnsanın biyolojik doğası ve içgüdüleri değişmediği sürece ortak yaşamın var olabilmesi için fiziksel güce dayanan otoriteler, metafizik ilkelere dayanan otoriteler ya da rasyonaliteye dayanan otoritelerin insan bireylerini kısıtlaması, onlara yasaklar koyması ve yasakları ihlal edenleri cezalandırması kaçınılmazdır.

Daha önce cinselliğin erteleme, yüceltme ve biçim değiştirme nitelikleriyle birlikte var olabileceğine değinilmişti. Bu niteliklerin hepsi klinik psikoloji açısından oldukça önemli olmakla beraber yüceltme (İng. *sublimation*), ortak yaşam açısından oldukça önemlidir. Bir psikoloji terimi olarak yüceltme; cinsel hedefin terk edilmesi ile birlikte arzuların sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Yüceltme gerçekleştiğinde cinsel hedef ortadan kalkmakta ve cinsellik içgüdüğü nedeniyle ortaya çıkan libidinal güç farklı bir yöne aktarılmaktadır. Freud'a göre uygarlık içerisinde büyük öneme sahip olan sanat, spor ve dostluk yüceltme sonucunda var olmaktadır. Yüceltme yoluyla libidinal gücün farklı bir alana aktarılması *bastırma artı değeri* (İng. *repression surplus*) olarak adlandırılmaktadır⁸⁵. Bastırma artı değeri nedeniyle insan doğasından gelen libidinal güç saldırganlıktan uzaklaştırılmakta ve yararlı alanlara kanalize edilebilmektedir. Ortak yaşamdaki bastırma nedeniyle nesnesiz kalan libido yüceltmeler zincirini başlatmaktadır⁸⁶. Bu durum ise ortak yaşamın sürdürülebilmesini sağlamak ve insanlara ait olan kültürel yaratımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

4.2. Güvenlik

Güvenlik arayışı insan doğasında oldukça güçlü bir biçimde bulunmaktadır. Birinci döneminde Sigmund Freud'un, içgüdüleri, benlik içgüdüleri ve cinsel

⁸⁵ Selçuk Budak, **Psikoloji Sözlüğü**, 2. bs. (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 112.

⁸⁶ Tuna, **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, 19-20.

içgüdüler olarak ikili bir ayrımla ele aldığına “İnsan Doğası” alt başlığında değinilmişti. Bu ayrıma göre güvenlik arayışının kaynağı benlik içgüdüleridir. Benlik içgüdülerini bireyin varlığını sürdürmesine yarayan içgüdülerdir. Bireyin korunmasına ve bireysel varlığının sürdürülmesine yarayan tüm içgüdüler benlik içgüdülerini olarak adlandırılır⁸⁷. Bu içgüdülerini bir bütün olarak temsil eden içgüdü ise yeme içgüdüsüdür. Yeme içgüdüsünün evrimsel işlevi bireyin varlığını sürdürmektir. Nitekim yeme içgüdüsünün fizyolojik, psikolojik ya da çevresel etmenler sonucunda gerçekleştirilemediği durumlarda bireyin varlığını sürdürmesi ve genlerini aktarması imkânsız olmaktadır.

Yeme içgüdüsü benlik içgüdülerini bir bütün olarak temsil etse de benlik içgüdülerinin kapsamı oldukça geniştir. Burada benlik içgüdülerinden doğan ve insanın güvenlik arayışıyla bağlantılı olan davranışlar hakkında bazı örnekler zikredilecektir. Birinci örnek olarak *kapalı alan korkusu (klastrofobi)* verilecektir. Kapalı alanlardan korkmanın kökeni düşünüldüğünde bu korkunun bireyin varlığını sürdürmesindeki işlevinin oldukça açıklanabilir olduğu görülmektedir. Nitekim insan için bir yere sıkışmak ölümcüldür. Ayrıca kapalı alanlar genellikle yırtıcı hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır. Bunun sonucu olarak kapalı alanlar insanlar için büyük tehlikeler barındırmaktadır. Bu nedenle evrimsel süreçte kapalı alan korkusunun gelişmesi insanların varlığını sürdürmelerine yardımcı olmuştur. İkinci örnek olarak *karanlık korkusu (niktofobi)* verilecektir. Karanlık, bir insanın görme yetisini devre dışı bırakmaktadır. Bu durum ise insanı gece avlanan saldırgan hayvanlara karşı korumasız kılmaktadır. Karanlıkta hareket etmek bir insan için fazlaca tehlikelidir. Karanlıkta hareket eden bir kişinin uçurumdan düşmesi, bir çukura yuvarlanması veya çarpma sonucunda vücuduna zarar vermesi oldukça olasıdır. Evrimsel süreçte karanlık korkusunun ortaya çıkması insan bireylerinin varlığının korunması açısından oldukça açıklanabilir bir nitelik taşımaktadır. Üçüncü örnek olarak ise *açık alan korkusu (agorafobi)* verilecektir. İki ayak üzerinde hareket edebilir hale gelen insan atalarının karşılaştığı en büyük güvenlik sorununun otların ve doğal yükseltilerin örtücülüğünü kaybetmeleri olduğunu düşünmek oldukça makuldür. Doğanın ortasında dikey bir varlık olarak yırtıcı hayvanların kolayca görebileceği bir durumda bulunmanın insanlar için oldukça tehlikeli ve korkutucu olduğu açıktır. Bu nedenle açık alan

⁸⁷ Joel Weinberger, Jeffrey Stein, “Drive Theory”, **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**, 163.

korkusu evrimsel süreçte ortaya çıkmış ve insanların yırtıcılardan korunmasını sağlamıştır. Bu örneklerin çoğaltılması mümkün olmakla birlikte konunun anlaşılması için bu üç örnek yeterlidir. Söz konusu üç örnekte *-klastrofobi, niktofobi, agorafobi-* verilen üç korku türü de insanın doğayı algılayışından doğmaktadır. Ancak bu üç korku türü basit ve tekil algılar olmanın ötesindedir. Onlar evrimsel süreçte insan doğası haline gelmiş olan algı kalıplarıdır. Bu üç korkunun insan doğasına girmesi evrimsel işlevsellik ile kolayca açıklanabilir ki bu aynı zamanda benlik içgüdülerine getirilen kökensel bir açıklama olacaktır. Bu açıklamaya göre bir canlı popülasyonu içerisinde bireysel varlığı ortadan kaldıran ya da bireysel varlığa zarar veren doğal unsurlara karşı nesiller boyunca evrimsel bir adaptasyon geliştirilmesi, ilgili canlılara var olmak ve genlerini aktarmak noktasında bir avantaj sağlamaktadır. Bu adaptasyonu geliştiremeyen organizmalar yıkıcı ve zararlı olan doğal unsurlar nedeniyle yok olmaktadır. Bu adaptasyonu geliştiren organizmalar ise yıkıcı ve zararlı olan doğal unsurlara karşı kendilerini koruyabilmekte ve genlerini aktarabilmektedir. Bu açıklamaların sonucunda güvenlik arayışının insan doğasının bir parçası olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre insanlar, doğaları gereği güvenlik arayışına sahip olan varlıklardır. Bu nedenle olumlu sonucu güvenlik olan ortak yaşamın varlığı, onun insanların güvenlik ihtiyacına yanıt vermesi ile yakından ilişkilidir.

Benlik içgüdülerinin işlevsel boyutunu açıklamak onların anlamsal boyutunun ne olduğunu ortaya çıkarmamaktadır. Benlik içgüdülerinin anlamsal içeriğine ulaşmamızı sağlayacak olan şey insanın doğa algısıdır. Nitekim psikanalizin bilgi nesnesi insanın imgesel iç dünyasıdır ve doğa algısı da insanın iç dünyasına aittir⁸⁸. Bir önceki paragrafta verilen üç örnek *-klastrofobi, niktofobi, agorafobi-* üzerinden insanın doğa algısı incelenecek olursa doğanın insanlar için en büyük korkuların kaynağı olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim Freud'un vardığı sonuç da bu olmuştur⁸⁹. Freud'a göre doğa, insanın imgesel iç dünyasında korkunçluk niteliğiyle bulunmaktadır. Ancak bu nitelik doğanın tek niteliği değildir. Doğa aynı zamanda insan algısında besleyicilik, barındırıcılık ve huzur vericilik niteliklerine de sahiptir. Nitekim pek çok dilde doğa, anne olarak adlandırılmış ve bir anne gibi besleyip huzur veren bir varlık olarak düşünülmüştür⁹⁰.

⁸⁸ Tuna, **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, 41.

⁸⁹ Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, 45-46.

⁹⁰ Petocz, **age**, 131.

Doğanın insanın imgesel iç dünyasında bulunduğu konumu incelemek için kültür unsurlarına başvurulabilir. Bunun için başvuracağımız kültür unsuru Yunan kültüründeki Medea mitidir. Bu mite göre Medea'nın eşi İason, Krointos şehrinde bulunduğu sırada şehrin kralının kızı ile evlenerek Medea'dan yüz çevirmiştir. Medea, bu olaydan sonra İason'un yeni eşine düğün hediyesi olarak zehirli bir gömlek göndermiş ve onu öldürmüştür. Bununla da yetinmeyen Medea, İason'dan olan iki erkek çocuğunu da kendi elleriyle öldürmüştür⁹¹. Sigmund Freud'un, Oidipus mitini ele alması ve onun aracılığıyla insan doğasını açıklama girişiminde bulunmasına benzer şekilde psikanalitik yöntemle Medea miti incelenince ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Bir anne olması itibarıyla Medea açıkça doğayı –yani doğa anayı- temsil etmektedir. Medea mitinin psikanalitik incelemeye tabi tutulması neticesinde ortaya çıkan sonuca göre doğa, insan algısında bir yönüyle besleyici ve barındırıcı bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda doğa, insan algısında (tıpkı kendi çocuklarını acımasızca öldüren Medea'nın şahsında temsil edildiği gibi) oldukça yıkıcı, korkutucu ve tehlikeli bir varlık olarak yer almaktadır. Hatta öyle ki doğanın yıkıcılığı ortaya çıktığında kimse ondan kendini kurtaramamakta, kendi çocuklarını öldüren Medea örneğinde olduğu gibi doğa kimsenin gözünün yaşına bakmamaktadır. Medea mitinin psikanalitik yöntem ile ortaya koyulan bu anlamına dayanarak doğanın insan algısındaki konumunun göz ardı edilemeyecek boyutta bir yıkıcılık, tehlikelilik ve korkutuculuk içerdiği ileri sürülebilir. Bu bölümün başında ise insan doğasında var olan benlik içgüdülerinin güvenlik arayışını gerekli kıldığına değinilmişti. Bu iki açıklamanın birlikte ele alınması sonucunda varılan düşünce şudur: İnsan, doğası gereği güvenlik arayışı içerisinde olan bir varlıktır. İnsanın güvenliğini azaltan en önemli etmen ise doğadır. İnsanların topluluklar halinde organize olmaları onların gücünü artırmıştır. Bunun sonucunda insanlar; yırtıcılar, felaketler ve hastalıklar gibi doğal tehlikelere karşı mükemmel olmasa bile küçümsenemeyecek düzeyde bir avantaj elde etmişlerdir. İnsanların bir arada yaşaması yırtıcılara karşı birlikte mücadele etmelerini ve daha kolay avlanmalarını sağlamıştır. Ortak yaşamın insanların farklı işlerde uzmanlaşmasını gerektirmesi onların tehlikelere ve felaketlere karşı yeni korunma mekanizmaları geliştirmelerini sağlamıştır. Ayrıca insanların bilgi ve tecrübelerini nesilden nesile aktarmaları ve nihayetinde yazıyı icat etmeleri tehlikelere, felaketlere, hastalıklara ve diğer tehditlere karşı işlevselliği git gide artan

⁹¹ Can, **age**, 254.

korunma mekanizmaları geliştirmelerini sağlamıştır. Sayılan nedenlere dayanarak ortak yaşamın insanlar için pek çok yararının olduğu ifade edilebilir. Ancak ortak yaşamın en büyük yararı ve en olumlu sonucu güvenliktir. Sigmund Freud da insan bireyleri arasındaki ortak yaşamın getirdiği en büyük kazanımın *güvenlik* olduğunu düşünmektedir.

Freud, kendi döneminde oldukça etkili olan doğaya dönüş idealini kabul edilemez bulmaktadır. Doğaya dönüş ideali, romantizm akımı içerisinde benimsenen bir idealdir⁹². Diğer taraftan ise Freud'un yaşadığı dönemde oldukça güçlü bir akım olarak var olan komünizm içerisinde doğa durumu ve ilkel komün yaşamı insanların mutlu olduğu yaşam formları olarak kabul edilmiřtir⁹³. Hem romantizmde hem de komünizmde doğa durumunun idealleştirilmesi, bu iki akımın temsilcilerinin "İnsan doğası iyidir." önermesinden yola çıkmaları ile gerçekleşmiştir. Bu akımlara göre doğa durumunda insanların çekişme ve saldırganlık içerisinde bulunan mutsuz canlılar olduğu kabul edilemez. Onlara göre insanların saldırganlığı toplumsal yaşam ile birlikte ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaşamın ortaya çıkmasıyla birlikte insanlar arasındaki uyum bozulmuş ve ortak yaşam alanı büyük çatışmalara sahne olmuřtur⁹⁴. Freud, bu yaklaşımları yanlış bulmaktadır. Çünkü bu yaklaşımların üzerine kurulduğu "İnsan doğası iyidir." önermesi açık bir biçimde yanlıřtır⁹⁵. Ona göre insanlar arasındaki ilişkilerin bozulması toplum yaşamıyla veya mülkiyet ile birlikte ortaya çıkmış bir şey deęildir⁹⁶. Freud, toplum yaşamının yok olmasının insanların saldırganlığını artıracasını düşünmektedir. Ayrıca Freud'a göre mülkiyet anlayışı tam anlamıyla ortadan kalksa ve insanlar arasında hiçbir ekonomik çekişme kalmasa bile yine de insanlar arasında çatışmalar ortaya çıkacaktır⁹⁷. Modern toplumlarda bile yasalar, kısıtlamalar ve güvenlik teşkilatlarına rağmen azımsanamayacak düzeyde saldırganlığın bulunduğunu göz önüne alırsak, doğa durumu için Freud'un iddiasının doğru olduğunu ifade etmek oldukça makuldür. Sigmund Freud, sayılan gerekçeler nedeniyle romantizm ve komünizmin doğa durumu hakkındaki iddialarını geçersiz bulmuştur. Freud'a göre ortak yaşamın getirdiği en büyük kazanım olan güvenliğin

⁹² **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, "Rousseau, Jean-Jacques", c. 26. (İstanbul, 1993): 364.

⁹³ Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, 70.

⁹⁴ Cevizci, **age**, 303-304.

⁹⁵ Freud, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, 70.

⁹⁶ **age**, 70.

⁹⁷ **age**, 70.

doğaya dönerek ortadan kaldırılması hiçbir şekilde kabul edilemez ve doğaya dönüş bir ideal sayılamaz. Bu noktada Freud'un düşüncelerinin romantizmle uyuşan bazı yönleri vardır. Bunlardan birincisi şudur; Romantizmde doğa arkaik bir cennet olarak kabul edilmektedir⁹⁸. Romantiklere göre doğa, insanın özgürlüğünün tam olarak ortaya çıktığı alan sayılmaktadır. Ayrıca onlara göre toplumsal yaşamın ortaya çıkması geri döndürülemez bir süreçtir. Yani insanlar arkaik cennetten kovulmuşlar ve özgür olmayan yaşamlara mahkûm edilmişlerdir. Bu görüşlerin Freud'un düşünceleriyle uyumlu yönler taşıdığını ifade etmek gerekir. Zira Freud, özgürlüğün yalnızca negatif özgürlük ile sınırlı olduğunu düşünmektedir. Ona göre kural koymak ve kurallara uymak olarak tanımlanan pozitif özgürlük, özgürlük kavramı ile çelişmektedir. Freud'a göre özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleştiği durum doğa durumudur. Doğa durumunda baba-anne, devlet ve din gibi otoritelerin hiçbiri olmadığından ahlaki anlamda mutlak bir özgürlük yaşanmaktadır. Bu durumda insanların özgürlüğünü sınırlayan tek şey doğanın getirdiği zorluklardır. Bu düşünceler, Freud'un doğa durumuna arkaik bir cennet olarak bakmasına yol açmıştır. Freud'un romantizmle uyuşan diğer bir düşüncesi de toplumsal yaşamın geri döndürülemez olduğudur. Ancak Freud, bu yaklaşımı olgusal bir önerme olarak değil gereklilik bildiren bir önerme olarak kabul etmektedir. Buna göre doğa durumuna dönmek mantıksal anlamda imkânsız değildir ancak rasyonel olarak tercih edilmemesi gereken bir şeydir. Doğa durumunun tercih edilmemesini gerektiren en büyük etmen ise insanların ortak yaşam ile birlikte elde ettiği güvenlidir.

⁹⁸ AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Rousseau, Jean-Jacques", c. 26.: 364.

5. SONUÇ

Bu çalışmada ulaştığımız dört sonuç bulunmaktadır. **Ulaştığımız birinci sonuç:** Sigmund Freud'un Almanca'daki *kultur* kavramına yüklediği anlamın, Türkçe'deki *kültür* veya *uygarlık* kavramlarıyla tam olarak ifade edilemediğidir. Biz bu sorunu aşmak için aslı itibarı ile bir biyoloji terimi olan ancak sosyal bilimler literatürüne de aktarılmış bulunan *symbiosis* kavramını kullandık ve bu terimi Türkçe'ye *ortak yaşam* olarak çevirdik. Ortak yaşam kavramının Freud'un Almanca'daki *kultur* kavramına yüklediği anlamsal içeriği oldukça başarılı bir biçimde karşıladığını iddia etmekteyiz. Zira Sigmund Freud, *kultur* kavramını; insan bireylerinin bir arada var olduğu toplumsal organizasyon anlamında kullanmaktadır. Freud'un geliştirdiği *Oidipus karmaşası* kuramı ve onun *bastırma* kavramına yüklediği anlam da tam olarak toplumsal varoluşa yönelik açıklama girişimleridir. Ortak yaşam kavramını kullanmanın Freud'un insanların toplumsal varoluşu hakkındaki düşüncelerini doğru olarak aktarmak açısından sağladığı başka bir yarar daha vardır. Bu ise ortak yaşam kavramının, Sigmund Freud'un toplumsal organizasyonların en eski formu olarak gördüğü *arkaik aileleri* kapsamakta olmasıdır. Bu arkaik ailelerden başlayıp günümüz uluslarına kadar var olan tüm toplumsal organizasyonlar ortak yaşam kavramı içerisine rahatlıkla dâhil edilebilmektedir. Ancak bu ortak yaşam formları içerisinde bulunan arkaik aileleri uygarlık kavramı veya Türkçe'deki haliyle *kültür* kavramı altına yerleştirmek mümkün değildir. Nitekim uygarlık kavramı gelişmiş ve büyük toplumsal organizasyonları ifade etmektedir. Arkaik aileler Türkçe'deki *kültür* kavramıyla da ifade edilememektedir. Nitekim Türkçe'deki haliyle *kültür* kavramı toplumsal yaşam veya toplumsal organizasyon anlamını içermemektedir.

Ulaştığımız ikinci sonuç: Doğa durumuna geri dönmenin bir ideal olarak ileri sürülemeyeceğidir. Doğa durumunda hiçbir kültürel otorite ve yasak bulunmamaktadır. İnsan bireyleri doğa durumunda, doğal sınırlamalar dışında tam anlamıyla özgürdürler. Ancak bu nitelik tek başına doğa durumunun insanın arzulanacağı bir şey olmasını gerektirmez. İnsanlar ortak yaşam ile birlikte otorite, bastırma, yasaklar ve cezalandırma ile karşı karşıya kalmışlarsa da aynı zamanda

benlik içgüdülerine en büyük tatminleri sağlayan güvenliği elde etmişlerdir. Romantizm ve Marksizm akımları içerisinde insanın özünde iyi bir varlık olarak ele alınması ve doğa durumunda insanların mutluluk içerisinde var olduğunun ileri sürülmesi kabul edilebilir önermelere dayanmamaktadır. Kanunların, kurumların ve güvenlik teşkilatlarının var olduğu günümüz dünyasında bile azımsanamayacak ölçüde şiddet ve saldırganlık bulunmaktadır. Doğa durumu için şiddetin ve saldırganlığın çok daha fazla olduğunu kabul etmemiz oldukça makuldür. Saldırganlık, mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıyla da başlamış değildir. Saldırganlık doğrudan doğruya insanın doğal yapısında bulunmaktadır. Bu nedenle ortak yaşamı terk edip doğa durumuna dönmek rasyonalite sınırları içerisinde temellendirilemez.

Ulaştığımız üçüncü sonuç: Ortak yaşamın var olması için içgüdülerin sonucu olarak ortaya çıkan arzuların saldırganlık niteliği içeren bölümünün bastırılması kaçınılmazdır. Bastırmanın gerçekleşebilmesi için ise bir otoritenin var olması zorunludur. *Otorite* kavramının içeriğinde üç temel nitelik bulunmaktadır. Bu nitelikler: güç sahibi olmak, yasak koyuculuk ve cezalandırıcılıktır. Ayrıca otoritenin üç türü bulunmaktadır. Bunlar: *fiziksel güce dayanan otorite*, *metafizik ilkelere dayanan otorite* ve *rasyonaliteye dayanan otorite*dir. Bu üç otorite türü de otorite kavramında bulunan üç temel nitelik olan *güce sahip olma*, *yasak koyuculuk* ve *cezalandırıcılığı* tam olarak taşımaktadır. İnsan doğası şu anda bulunduğu biçimde kaldığı sürece hiçbir toplumsal düzen yasaklar, cezalar ve bu cezaları uygulayacak bir otorite bulunmadan var olamaz. Çünkü insanlar, doğaları gereği id kişiliğine sahiptirler. İnsanların, arzularını hiçbir sınırlama olmadan gerçekleştirmesi durumunda çatışmalar ortaya çıkmakta ve ortak yaşamın sağladığı güvenlik ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle ortak yaşamın olumlu sonucu olan güvenliğin elde edilmesi için insan bireylerinin saldırganca olan arzularının hem bireylerin kendileri tarafından hem de bir otorite tarafından bastırılması ve engellenmesi kaçınılmazdır.

Ulaştığımız dördüncü sonuç: Psikanalitik kuram ışığında toplumların üçlü bir sınıflandırmayla ele alınmasının mümkün olduğudur. Bunlar: *id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar*, *ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar* ve *süperego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar*dır. İd kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda kurallar saldırganlığı önlemeye yetecek nitelikte değildir. İnsanlar saldırganca eylemleri sıkça gerçekleştirmekte ve diğer insanlara zarar veren eylemlerde bulunabilmektedirler. Bu

toplumlarda cezalandırma mekanizmaları da düzgün işlememektedir. Suçlular pek çok durumda cezasız kalabilmektedirler. Bu durum id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insanların kurallara ve cezalandırma mekanizmalarına karşı güvensiz olmalarını sağlamaktadır. Süperegö kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insanlara getirilen kısıtlamalar oldukça fazladır ve bu kısıtlamalar insanların yaşamının her alanında büyük bir etki göstermektedir. Süperegö kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar aşırı kuralcı, aşırı ahlakçı ve psikanalitik terimle ifade etmek gerekirse nevrotiktir. Bu toplumlarda bastırmanın düzeyi çok yüksek olduğu için insanlarda *bastırılanın geri dönüşü* (İng. *return of the repressed*) biçiminde çok büyük bir yıkım potansiyeli bulunmaktadır. Aşırı kuralcılık ve ahlakçılık insanların bir kısmını oldukça pasif ve itaatkâr olmaya itmektir. Diğer kısmını ise aşırı isyankâr ve yıkıcı bir hale getirmektedir. İd kişiliğinin hâkim olduğu toplumdaki saldırganlık ve güvensizlik, süperegö kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda bastırılanın geri dönüşü biçiminde varlığını sürdürmektedir. Bu anlamda hem id kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar hem de süperegö kişiliğinin hâkim olduğu toplumlar insanlara güvenlik sağlama açısından yeterli olan toplumlar sayılamazlar. Üçüncü toplum türü ise ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlardır. Bu toplumların üzerine kurulduğu en temel ilke gerçekliktir. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insanlara getirilen kısıtlamalar ne id kişiliğinin hâkim olduğu toplumdaki gibi yetersiz ne de süperegö kişiliğinin hâkim olduğu toplumdaki gibi aşırıdır. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumdaki kurallar, yasaklar ve kısıtlamalar rasyonalite üzerine kuruludur. Bu kurallar insanların kendi güvenliği ve yararı için diğer insanlara karşı saldırganca eylemlerde bulunmaması üzerine temellenir. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlarda insanlar, içgüdülerinin ortaya çıkardığı arzuları diğer insanlara zarar vermemek ve saldırganca eylemlerde bulunmamak kaydıyla diledikleri gibi gerçekleştirebilirler. Ayrıca bu toplumlarda insanların, saldırganlıklarını spor, sanat ve yeni bir şey üretmek gibi zararsız hatta oldukça yararlı alanlara kanalize etmesi sağlanır. Bu şekilde insanın toplum düzeni açısından en zararlı boyutu toplum için yararlı hale getirilmiş olur. Bu üç toplum düzeninden insan için en yararlı ve kabul edilebilir olanı ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumlardır. Bu toplumlar aynı zamanda rasyonel toplumlar olarak da adlandırılabilir. Ego kişiliğinin hâkim olduğu toplumdaki otoriteler fiziksel güce ya da metafizik ilkelere dayanan otoriteler olmayıp insanların yararı ilkesi üzerine kurulmuş olan rasyonel otoritelerdir.

Bu tez çalışması neticesinde ortaya çıkan dört sonuçtan birincisi olan *symbiosis* kavramının Türkçe'ye *ortak yaşam* olarak aktarılması ve bu kavramın Sigmund Freud'un toplum hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi için kullanılması ile dördüncüsü olan toplumların id kişiliği, ego kişiliği ve süperegö kişiliği temelinde üçe ayrılarak incelenebileceği iddiası bu tez çalışmasının özgün iddialarıdır. İkinci ve üçüncü sonuçlar ise zaten Sigmund Freud'un düşüncelerinde dağınık olarak bulunmaktadır. Bununla birlikte onlar, bu tez çalışmasında toplu ve düzenli olarak ortaya koyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmetoğlu, Tülay. "Platon'da Varlık, İyi İdeası ve İslam Düşüncesine Etkileri". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Akarsu, Bedia. **Felsefe Terimleri Sözlüğü**. 7. bs. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998.
- American Psychological Association. 2. bs. **APA Dictionary of Sociology**. ed: Gary R. Vandenbos. Washington DC: American Psychological Association, 2015.
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi. "Rousseau, Jean Jacques". c. 26. İstanbul: 1993: 363-364.
- Blackburn, Simon. **Oxford Dictionary of Philosophy**. 3. bs. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Bocock, Robert J.. "The Symbolism of Father: A Freudian Sociological Analysis". **The British Journal of Sociology**. c. 30 s. 2 (Jun, 1979): 206-217.
- Bower, Marion. **The Life and Work of Joan Riviere**. New York: Routledge, 2019.
- Budak, Selçuk. **Psikoloji Sözlüğü**. 2. bs. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Can, Şefik. **Klasik Yunan Mitolojisi**. 19. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
- Cevizci, Ahmet. **Felsefe Sözlüğü**. 5. bs. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- DiCenso, James J.. **The Other Freud: Religion, Culture and Psychoanalysis**. 2. bs. London: Routledge, 2005.
- Erwin, Edward. "Castration Complex". **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**. London: Routledge, 2002. 66-68.
- Freud, Sigmund. **Bir Yanılsamannın Geleceği Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları**. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2000.
- _____. **Cinsellik Üzerine**. çev. A. Avni Öneş. 19. bs. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- _____. **Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd**. çev. Ali Babaoğlu. 7. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- _____. **Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi**. çev. Elif Yıldırım. 4. bs. İstanbul: Oda Yayınları, 2018.
- _____. **Psikanaliz Üzerine**. çev. Ayşe Yıldırım. İstanbul: Tutku Yayınevi, 2018.
- _____. **Uygarlığın Huzursuzluğu**. çev. Haluk Barışcan. 4. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- Fromm, Erich. **Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları**. çev. Aydın Arıtan. 3. bs. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1991.

- Görgün, Tahsin. "Medeniyet". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. c. 28
Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003: 298-301.
- Green, Tamara M.. **The Greek & Latin Roots of English**. 4. bs. London: Rowman &
Littlefield, 2008.
- Hançerlioğlu, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi**. 3. bs. c.7 İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Harari, Yuval Noah. Sapiens: **İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**. çev. Ertuğrul Genç,
7. bs. İstanbul: Kolekif Kitap, 2015.
- Hopkins, James. "Sigmund Freud". **Routledge Encyclopedia of Philosophy**. c. 3
London: Routledge, 1998: 786-794.
- Horner, Thomas M.. "Symbiosis". **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and
Culture**. ed. Edward Erwin, London: Routledge, 2002: 557-559.
- Janaway, Christopher. "Arthur Schopenhauer". **Routledge Encyclopedia of
Philosophy**. c. 8 London: Routledge, 1998: 545-554.
- Kahveci, Niyazi. **Sistemik Düşünme**. 3. bs. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2019.
- Kutluer, İlhan. "Medeniyet". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. c. 28
Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003: 296-297.
- Leakey, Richard. **İnsanın Kökeni**. çev. Sinem Gül. İstanbul: Varlık Yayınları, 1998.
- Mai, Larry L., Marcus Young Owl, M. Patricia Kersting. **The Cambridge Dictionary
of Human Biology and Evolution**. Cambridge University Press, 2005.
- Marcuse, Herbert. **Eros ve Uygarlık: Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme**. çev. Aziz
Yardımlı. 3. bs. İstanbul: İdea Yayınevi, 1998.
- Matsumoto, David. **The Cambridge Dictionary of Psychology**. Cambridge:
Cambridge University Press, 2009.
- Merkit, Nuriye. "Sigmund Freud'un Uygarlık Anlayışı". Yüksek Lisans Tezi. Erciyes
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Özenli, Neslihan. **Genel Biyoloji, Botanik, Zooloji Terimler Sözlüğü**. İstanbul:
Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, 2007.
- Özlem, Doğan. **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**. 3. bs. İstanbul: Notos
Yayıncılık, 2019.
- Park, Robert Ezra. "Symbiosis and Socialization: A Frame Reference For The Study
of Society". **American Journal of Sociology**. c. 45. s. 1. (Jul, 1939): 1-25.
- Petocz, Agnes. **Freud, Psychoanalysis ana Symbolism**. 2. bs. Cambridge: Cambridge
University Press, 2003.
- Reber, Arthur S.. **The Penguin Dictionary of Psychology**. London: Penguin Books,
1985.

- Rousseau, Jean Jacques. **Toplum Sözleşmesi**. çev. Vedat Günyol. 16. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Sutherland, Stuart. **Macmillian Dictionary of Psychology**. London: The Macmillian Press, 1989.
- Szaluta, Jacques. “Psychohistory”. **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**. ed. Edward Erwin, London: Routledge, 2002: 456-458.
- Tuna, Saffet Murat. **Freud’dan Lacan’a Psikanaliz**. 4. bs. İstanbul: Kanat Kitap, 2010.
- Türk Dil Kurumu. **Biyoloji Terimleri Sözlüğü**. 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Wallwork, Ernest. “Morality and Psychoanalysis”. **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**. ed. Edward Erwin, London: Routledge, 2002: 347-349.
- Weinberger, Joel, Jeffrey Stein. “Drive Theory”. **The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture**. ed. Edward Erwin, London: Routledge, 2002: 161-165.
- Wheeler, William Morton. “Social Life Among Insects”. **The Scientific Monthly**. c. 16. s.1. (Jan, 1923): 5-33.